

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΜΟΝΑΔΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ταξιδιωτική γραμματεία του 18^{ου} αιώνα και
πολιτιστική κληρονομιά.**

DISSERTATION

Travel secretary of the 18th century and cultural heritage.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΝΑ

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΑ

ΠΥΡΓΟΣ 2017

Περιεχόμενα

1	Περιήγηση.....	2
1.1	πρόλογος.....	2
1.2	Εισαγωγή	2
1.3	Παυσανίας, ο πατέρας του περιηγητισμού.....	3
1.4	Στράβων	4
1.5	Σύγκριση Παυσανία Στράβωνα.....	6
1.6	Ο μελετητής απέναντι στις πηγές.....	7
2	Ευγένιος Βούλγαρης	8
2.1	Διαχρονική αξία περιηγητικού έργου Βούλγαρη.	15
2.2	Λαίδη Μόνταγκιου διαχρονική αξία έργου της.....	17
2.3	Σύγκριση Ευγένιου Βούλγαρη Λαίδης Μόνταγκιου	21
2.4	Ο μελετητής απέναντι στις πηγές.....	26
3	Από τους περιηγητές της αρχαιότητας και του Διαφωτισμού στη σύγχρονη κριτική για τον περιηγητισμό της Δύσης και της Ανατολής.....	27
3.1	Διαχρονική Αξία περιηγητισμού	28
4	Ταξιδιωτική γραμματεία και το παιδευτικό της περιεχόμενο	30
5	Επίλογος.....	31
5.1	Ανάλυση Έκθεσης	31
5.2	Συμπεράσματα.....	32
6	Βιβλιογραφία.....	33

1 Περιήγηση

1.1 πρόλογος

Αρχικά η πτυχιακή μου εργασία έχει τίτλο Ταξιδιωτική γραμματεία του 18^{ου} αιώνα και πολιτιστική κληρονομιά. Για να γίνει κατανοητό το θέμα την πτυχιακής μου πρώτα θα γίνουν γνωστοί οι όροι που θα αναφερθούν επανειλημμένες φορές στην πτυχιακή μου εργασία , όπως η περιήγηση, τα περιηγητικά κείμενα αλλά και πώς μέσω της χρήσης αυτών ο ταξιδιώτης γίνεται περιηγητής και οδηγείτε στην συγγραφή περιηγητικών κειμένων. Στην συνέχεια θα μιλήσω για τους δύο από τους σημαντικότερους περιηγητές την αρχαιότητας τον Πausανία και τον μεταγενέστερο του Στράβωνα όπου θα αναλυθεί το έργο τους ,η διαχρονική αξία του περιηγητικού τους έργου ,θα πραγματοποιηθούν συγκρίσεις που θα οδηγήσουν σε ομοιότητες και διαφορές και τέλος θα αναλυθεί το έργο τους με βάση μεθοδολογικά στοιχεία.

Με βάση την χρονολογική σειρά της εξέλιξης των περιηγητικών κειμένων θα γίνουν γνωστοί δύο τελειώς διαφορετικοί περιηγητές μεταξύ τους που εντάσσονται στον 18- 19 αιώνα. Ο Ευγένιος Βούλγαρης που μετέφρασε το έργο << Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες >> και η Λαΐδη Μόνταγκιου που έγραψε επιστολές κατά την διάρκεια της επίσκεψης της στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σε αυτήν την περίπτωση θα πραγματοποιηθεί η ίδια διαδικασία που ακολουθήθηκε με τους προγενέστερους περιηγητές ωστόσο θα δοθούν στον αναγνώστη περισσότερα στοιχεία για τα ήθη , τα έθιμα, τα ιδεολογικά κινήματα που δημιουργήθηκαν εκείνη την περίοδο και επηρέασαν την εξέλιξη της κοινωνίας. Έπειτα θα γίνει γνωστή η σύγχρονη περιηγήτρια-ξεναγός που εντάσσεται στον 20 αιώνα η Ιόλη Βιγγοπούλου, όπου μέσω της ανάλυσης του έργου της θα κάνει γνωστό στον αναγνώστη την αξία των περιηγήσεων του παρελθόντος και την ταύτιση τους με το σήμερα. Φτάνοντας στο τελικό στάδιο της πτυχιακής μου εργασίας θα γίνει γνωστό μέσω παράθεσης προτάσεων και παραδειγμάτων , το πώς μπορεί ο περιηγητισμός να επηρεάσει και να γίνει προϊόν του πολιτιστικού τουρισμού και να ενταθεί στην πολιτιστική κληρονομιά.

Τέλος θα δοθεί απάντηση στο ερώτημα , για το αν τα περιηγητικά έργα μπορούν να οδηγήσουν σε μόνιμες εκθέσεις σε μουσειακούς χώρους , αλλά και πώς θα παρουσιάζονταν το περιεχόμενο της έκθεσης με βάση το έργο των προγενέστερων-μεταγενέστερων-σύγχρονων περιηγητών που έχω αναλύσει διεξοδικά στην πτυχιακή μου . Ακόμα θα κάνω γνωστά τα συμπεράσματά μου , που προέκυψαν από την ανάλυση των περιηγητών και των έργων τους αλλά και από τα ερωτήματα που μου τέθηκαν.

1.2 Εισαγωγή

Για να γίνει κατανοητό το θέμα που θα αναλυθεί παρακάτω , θα πραγματοποιηθεί μια εισαγωγή που θα δώσει τη δυνατότητα στον αναγνώστη να αποσαφηνίσει τους όρους περιήγηση και περιηγητικά κείμενα.

Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη , αιτία για να πραγματοποιηθούν περιηγήσεις άρα περιηγητικά και γεωγραφικά κείμενα αποτελεί η περιέργεια του ανθρώπου να γνωρίσει το άγνωστο, να παρατηρεί και να διευρύνει τους ορίζοντες του. Η λεξιλογική ανάλυση της λέξης περιέργεια, σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη είναι η σημερινή διερεύνηση , όπου εκεί ξεκινάει

κάθε μορφή γνώσης σύμφωνα με τον Αριστοτέλη. Όταν η περιέργεια , συνδέεται με την κίνηση τότε γίνεται περιπέτεια, ο ταξιδιώτης ξεκινάει από το οικείο κ το γνωστό και περνά στο άγνωστό , από την ασφάλεια στον κίνδυνο. Όλη η μετάβαση πέρνα και γίνεται κάτι που δημιουργεί προβλήματα και δυσκολίες που πρέπει να ξεπεραστούν ,όταν ξεπεραστούν οι δυσκολίες του ταξιδιού μιας και το ταξίδι είναι γεμάτο μόχθο, κόπο , περιπέτεια τότε το ταξίδι μετατρέπεται σε αναψυχή . Ο ταξιδιώτης γίνεται περιηγητής και οδηγείται στην συγγραφή περιηγητικών κειμένων.

Τα περιηγητικά κείμενα , αποτελούν πλούσιο υλικό όπου προσωπικές αυτοψίες αλλά και θεωρητικές γνώσεις , οράματα και ιδεολογίες συγκρούονται με εμπειρίες, συνθέτουν στερεότυπα, αλληλοτροφοδοτούν την περιηγητική γραμματεία , αλλά και δίνουν το έναυσμα σε μεταγενέστερους ταξιδιώτες (Βούλγαρης , Μόνταγκιου Βιγγοπούλου) να δημιουργήσουν περιηγητικά κείμενα χρησιμοποιώντας και εξετάζοντας τα όσα είχαν πει οι προγενέστεροι τους (Πausanias , Στράβωνας) . Μέσω αυτής ανάλυσης ξεκινάει και το ερευνητικό μας ταξίδι στον κόσμο του περιηγητισμού.

1.3 Πausanias, ο πατέρας του περιηγητισμού

Ο Πausanias (110-180μ.χ.) κατάγονταν από την Μαγνησία του Σίπυλου στην Βορειοδυτική Μικρά Ασία , τοποθετείται ως σύγχρονος του Πτολεμαίου , αλλά και πιο γήινος περιηγητής και γεωγράφος. Το έργο του αποτελεί πολύτιμη πηγή σήμερα για την γεωγραφία της Ελλάδας , τις παραδόσεις και τους μύθους της. Έγραψε περί το 150-170 μ.Χ. το δεκάτομο έργο << Ελλάδος περιήγησης>>. Ταξίδεψε πολύ και το έργο του βασίστηκε στην επιτόπια έρευνα . κα Όσα έγραφε ήθελε να είναι τεκμηριωμένα και σωστά, με σκοπό να ωθήσει και άλλους ταξιδιώτες στο δρόμο της περιήγησης. Ο Πausanias μετέφερε στα 10 βιβλία του ,ότι είχε δει ο ίδιος με τα μάτια του και όχι ότι είχε τυχόν ακούσει ή διαβάσει σε κείμενα προγενέστερων συγγραφέων. Το ταξίδι για τον Πausanias γίνονταν δια ξηράς και απαιτούσε μεγάλες θυσίες . Ήταν ένα ιδιαίτερα κοπιαστικό εγχείρημα και γι αυτούς τους λόγους, η περιήγηση για εκείνον δεν ήταν απλά ένα ταξίδι. Ή ένας τρόπος και έργο ζωής.

Στο κείμενο του ήθελε ως επί πλείστον να καταγράψει το αντικειμενικό και το σωστό . Σε αυτή την λογική στηρίζεται η συχνή χρήση του ρήματός <<λένε>>. Προσπαθούσε να συνδυάσει τον προφορικό με τον γραπτό λόγο , γι αυτό όσα έγραφε παρουσιάζονταν στον αναγνώστη με απλό τρόπο για να μην τον μπερδέψουν. Ωστόσο η γραφή του χαρακτηρίζεται από στριφνότητα καθώς έδινε πολλές λεπτομέρειες και οδηγούνταν στην συσσώρευση πληροφοριών .Άλλαξε συνέχεια τεχνικές γραφής και έτσι οδηγούνταν σε συντακτικές ανωμαλίες . Δεν δίσταζε να θυσιάσει την λογοτεχνικότητα του έργου του προκειμένου να πληροφορήσει σωστά τον αναγνώστη. Με επιμέλεια αντέγραφε τις επιγραφές καθώς τις θεωρούσε πολύτιμες πρωτογενείς πηγές. Έψαχνε το ιδιαίτερο , το διαφορετικό , το ξεχωριστό το πρωτότυπο προκειμένου να οδηγήσει τον αναγνώστη στην πραγματική γνώση του τόπου που περιέγραφε .Όλα αυτά τα κατάφερε γιατί είχε γνώση ότι έπρεπε να αφήσει τα κείμενα του στις επόμενες γενιές.

Εκτός από λογοτεχνικά , ο Πausanias επηρέασε και ιστορικά τον περιηγητισμό , καθώς έδωσε πληροφορίες για την πολεοδομική κατάσταση της εποχής. Άλλωστε στην εποχή του δεν υπήρχε το υποδάμειο σύστημα . Μέσω των επιγραφών που παρουσίαζε κατέγραφε τόσο τις καλλιτεχνικές τεχνικές όσο και την ιστορική αξία των ίδιων των δημιουργημάτων . Ανέλυσε την δομή της Αγοράς . Μίλησε με λεπτομέρεια για τον τρόπο κατασκευής των ναών αλλά και για όσα υπήρχαν μέσα σε αυτούς όπως για παράδειγμα, για το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία.

Στην ιστορική αξία του περιηγητισμού, συγκαταλέγονται και οι μύθοι που ανέφερε στα έργα του ,όπως τον μύθο του Αισώπου , τον μύθο του Πέλοπα και τις κενταυρομαχίες.Το σημαντικότερο ιστορικό στοιχείο ήταν ότι μίλησε για τους Ολυμπιακούς Αγώνες με κάθε λεπτομέρεια .Αναφέρθηκε σε αίτια και αφορμές πολέμων , στοιχεία που οι μεταγενέστεροι περιηγητές τα χρησιμοποίησαν στα κείμενα τους. Πέρα από την ιστορική αξία μεγάλη ήταν και η γεωγραφική του αξία, καθώς μέσω των διαλέκτων που ανέλυε έδειχνε την «κίνηση» των πληθυσμών και την εξέλιξη τους . Τοποθετούσε τον αναγνώστη στον γεωγραφικό χώρο όπου ο ίδιος βρίσκονταν και τον καθοδηγούσε μέσω την περιγραφής του. Το σημαντικότερο γεωγραφικό στοιχείο στο έργο του ήταν ότι σαν φυσιοδίφης, περιέγραφε την χλωρίδα και την πανίδα ενός τόπου. Έδωσε , επίσης, την αφορμή για την αρχή της χαρτογράφησης των τόπων που επισκέπτονταν , ώθησε και τις επόμενες γενιές να επισκεφθούν τις περιοχές αυτές, να γίνουν ταξιδιώτες – περιηγητές , και να αποδώσουν με τον δικό τους διαφορετικό τρόπο τα ταξίδια τους.

Μεγάλη ήταν η πολιτειακή αξία του έργου του , καθώς έκανε πλήρη και λεπτομερή αναφορά στους βασιλείς που κατοίκησαν στην Ηλιδα και έδωσε πληροφορίες για τον τρόπο που χρησιμοποιούσαν την δύναμη τους. Μίλησε για την αρχαία ελληνική πολιτική και φιλοσοφία , καθώς πίστευε ότι δεν υπήρχε διαφορά μεταξύ της πολιτικής και της φιλοσοφίας. Οι πληροφορίες του είναι σημαντικές ενδείξεις για τα προγενέστερα πολιτικά συστήματα και για τους τρόπους διακυβέρνησης των τότε περιοχών. Σε αυτήν την λογική κινήθηκε πολύ αργότερα ο Βούλγαρης που χρησιμοποίησε τα προγενέστερα πολιτικά στοιχεία του περιηγητισμού για να καθοδηγήσει τον λαό της Κέρκυρας , και να τους οδηγήσει να βρουν την εθνική τους ταυτότητα.

Εκτός από τον Πανσανία ένας άλλος μεταγενέστερος περιηγητής είναι ο Στράβων ο οποίος επηρεάστηκε άμεσα από εκείνον και τον τρόπο γραφής του. Ο περιηγητισμός στην εποχή του Στράβωνα , συνδέθηκε με την γεωγραφία η οποία έχει αρχαία καταγωγή με ελληνικές ρίζες. Οι Έλληνες ήταν εκείνοι που δημιούργησαν την λέξη <<Γεωγραφία>> . Οι πρώτοι χάρτες δημιουργήθηκαν στην Μεσοποταμία από τον Ηρόδοτο και ήταν σκαριφήματα για χάρτες αλλά και για περιοχές όπου έζησαν και ταξίδεψαν. Ο Στράβων, αυτή την διαδικασία την ονόμασε <<Γεωγραφία>>. Η ίδια λέξη όσον αφορά στην περιγραφή και στην χαρτογράφηση της Γής ακούγεται μέχρι σήμερα .

1.4 Στράβων

Ο Στράβων θεωρείται ο εισηγητής της γεωγραφίας και ο πρώτος που ενεργά εξερεύνησε την γεωγραφία ως επιστήμη σε σχέση με την φιλοσοφία .Ήταν εκείνος που στις αρχές της 1^{ης} χιλιετίας μΧ. συνέγραψε το έργο του με τίτλο Γεωγραφικά. Ο Στράβων (68 ή 64 π.χ. έως 20 ή 24 μ.Χ.) κατάγονταν από την Αμάσεια Εύξεινο Πόντο και ήταν περίφημος συγγραφέας μιας γεωγραφίας 17 τόμων , έγραψε μια ιστορία 43 τόμων. Μέσα από το έργο του αυτό προσπάθησε να εξηγήσει τις πολιτισμικές διαφοροποιήσεις από τόπο σε τόπο, όπως τα συστήματα διακυβέρνησης , τα ήθη και τα έθιμα συγκεκριμένων περιοχών προσδίδοντας τους αντικειμενικότητα . Το σημαντικότερο επίτευγμα του ήταν ότι αν ο Ερατοσθένης κατονόμασε πρώτος του όρο Γεωγραφία , ο Στράβων ήταν εκείνος που σημάδεψε καθοριστικά την ανάπτυξη της, με τα ταξίδια και τις χαρτογραφήσεις του , αλλά κυρίως με το πολύτιμο έργο του Γεωγραφικά , που αξιοποίησε εκείνο των προκατόχων του σε 17 τόμους.

Το έργο του Γεωγραφικά πρόκειται για ένα περιληπτικό μεν , αλλά σαφέστατο και μεθοδικό σύγγραμμα και πραγματικά πολύτιμο σε ότι αφορά την πληροφόρηση για τα γεγονότα της

εποχής του , καθώς παρουσιάζει την περιγραφική ιστορία ανθρώπων και πόλεων από διαφορετικές περιοχές του τότε γνωστού κόσμου . Θεωρείται ο δεύτερος παγκόσμιος γεωγραφικός άτλαντας που εκπονήθηκε στην παγκόσμια ιστορία . Στο έργο του οι πληροφορίες και οι περιγραφές, ακολουθούν την πορεία των ταξιδιών που επιχείρησε ο Στράβων και όχι την γεωγραφική σειρά των τόπων, γι αυτό και σε κάποια βιβλία επαναλαμβάνονται γεωγραφικές περιοχές με διαφορετικές όμως αναφορές .Μέσω της ανάλυσης του έργου του Γεωγραφικά και κυρίως του αποσπάσματος για την περιγραφή της Ευρώπης διαφάνεται η λογοτεχνική , ιστορική, γεωγραφική, πολιτική και οικονομική αξία του περιηγητισμού.

Ξεκινώντας από την ανάλυση της λογοτεχνικής αξίας του περιηγητισμού ο Στράβων δίνει σε ύφος απλό μια περιγραφή της οικουμένης , δηλαδή του κατοικημένου και πολιτισμένου τμήματος της Γης . Οι περιγραφές του χαρακτηρίζονται από λεπτομέρεια και αυτό γίνεται γνωστό σε όλα τα βιβλία του. Ωστόσο έχει προνοήσει ότι αυτός ο τρόπος γραφής θα κουράσει τον αναγνώστη και έτσι στα τελευταία κεφάλαια του δεύτερου βιβλίου του , παρουσιάζει μια <<γενική Γεωγραφία >> πριν υπεσέλθει στις λεπτομερείς περιγραφές του που ακολουθούν τα υπόλοιπα βιβλία του. Από γενικές πληροφορίες που δίνει στον αναγνώστη για να τον εντάξει στο κλίμα της εποχής σταδιακά και μεθοδικά, οδηγείται σε ειδικές πληροφορίες που οδηγούν σε συμπεράσματα για τις πολιτισμικές διαφοροποιήσεις της εποχής που ζούσε , με σκοπό ο αναγνώστης να αποκτήσει μια εποπτική εικόνα του συνόλου ώστε να μην χαθεί στις λεπτομέρειες . Τα κείμενα του αλλά και ο λόγος του χαρακτηρίζονται από απλότητα και αντικειμενικότητα, οι πληροφορίες που δίνει είναι τεκμηριωμένες. Πολλές φορές αναφέρει γεγονότα του παρελθόντος , που επηρέασαν τους κατοίκους των πόλεων αλλά και τον τρόπο ζωής τους και οδηγείται σε συγκρίσεις με άλλους λαούς όπως κάνει με τους Έλληνες και τους Ρωμαίους για να δείξει την διαφοροποίηση των πολιτισμών μεταξύ τους. Ο λόγος του δεν είναι μεταφορικός και ποιητικός , αποδίδει τις ιστορικές εμπειρίες του και έτσι δημιουργείται πλοκή μέσω των διάφορων συγκρίσεων. Ο αναγνώστης μπορεί να πληροφορηθεί τα γεγονότα με σαφήνεια και αλήθεια χωρίς να χρειάζεται ο Στράβων να χρησιμοποιήσει φανταστικά γεγονότα και τόπους , έτσι δεν υπάρχουν μυθιστορηματικά στοιχεία στο έργο του παρά μόνο γεωγραφικά.

Η λογοτεχνική αξία των περιηγητικών κειμένων του Στράβωνα είναι μεγάλη, γιατί μέσω της απλής καταγραφής , χωρίς την χρήση λογοτεχνικών στοιχείων καθοδηγεί τον αναγνώστη και τις επόμενες γενιές με μεθοδικότητα και σαφήνεια.

Στην συνέχεια μεγάλη είναι και η ιστορική αξία του περιηγητικού αυτού κειμένου . Ιστορικά στοιχεία δίνονται με απλότητα για διάφορους λαούς , αναφέροντας και την παραμικρή λεπτομέρεια που θα μπορούσε να αποτελέσει λόγο ακμής ή παρακμής της πόλης αυτής.

Αυτό που παρατηρείται στο έργο του Στράβων είναι ότι ακόμα και τα ιστορικά γεγονότα, τα συνδέει με την γεωγραφική κατανομή της κάθε χώρας και ότι τα γεωγραφικά στοιχεία ήταν εκείνα που έδωσαν το έναυσμα για την δημιουργία ιστορικών γεγονότων. Η ιστορική αξία του περιηγητισμού στο έργο του είναι μεγάλη καθώς θεωρεί ότι όσο μέρος της Ευρώπης είναι ομαλό και εύκρατο στην φύση , τότε αυτό είναι βοηθητικό του πολιτισμού. Κατά την γνώμη του σε μια ευτυχησμένη χώρα όλα συντελούν προς την ειρήνη , σε αντίθεση στην άγονη χώρα ακμάζει το φιλοπόλεμο ήθος και το παλικάρισιο. Έδειξε στις επόμενες γενιές τι θα έπρεπε να κάνουν για να μη οδηγηθούν σε πολέμους και καταστροφές. Όταν ο αναγνώστης διαβάζει το έργο του Στράβωνα και την ανάλυση του για την γεωγραφική κατανομή του χώρου μιας περιοχής κατανοεί ότι στο μέλλον θα διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στην δημιουργία ιστορικών γεγονότων. Παρόλο που το υλικό του Στράβωνα ήταν αρχικά το σύμπαν έπειτα ο κόσμος και η φύση , ήταν εκείνος όπως και οι υπόλοιποι της αρχαιότητας

που τοποθέτησαν τον άνθρωπο , μέσα στην ιεραρχία των χώρων. Αυτό που πραγματοποιήθηκε στην ουσία ήταν ότι ο γεωγραφικός χώρος και ο άνθρωπος εξισώθηκαν.

Σημαντική είναι και η γεωγραφική αξία του περιηγητισμού καθώς ο Στράβων ήταν εκείνος που σημάδεψε καθοριστικά την ανάπτυξη της γεωγραφίας με τα ταξίδια του και τις χαρτογραφήσεις του. Στο απόσπασμα αυτό ο Στράβων περιγράφει την Ευρώπη . Ο αναγνώστης παρατηρεί ότι το γεωγραφικό στοιχείο είναι διάχυτο σε όλο το απόσπασμα ,καθώς θεωρεί ότι εκείνο ήταν που οδήγησε τους λαούς στην ακμή και στην παρακμή. Ο Στράβων ξεκινά να αναλύει την γεωγραφία της Ευρώπης . Σε αυτήν την Ήπειρο αυτό που του έχει κάνει την μεγαλύτερη εντύπωση είναι ότι όλη έχει ποικιλία από βουνά και πεδιάδες ώστε σε όλα τα μέρη να συνυπάρχουν η γεωργία , και η πολεμική τέχνη που οδηγεί και στη παραγωγή μετάλλων. Ο αναγνώστης οδηγείται στο συμπέρασμα ότι η γεωγραφική αξία του περιηγητισμού είναι μεγάλη καθώς μαθαίνει την γεωγραφική κατανομή περιοχών και παρατηρεί ότι το γεωγραφικό στοιχείο επηρεάζει οικονομικά, πολιτικά, ιστορικά, την κάθε χώρα και ότι με ενδελεχή ανάλυση των γεγονότων που έχουν γίνει γνωστά μπορεί να οδηγηθεί κανείς σε συμπεράσματα για τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας κάθε χώρας.

Εκτός από την γεωγραφική αξία του περιηγητισμού , μεγάλη είναι και η πολιτική του αξία καθώς μέσα από τον Στράβωνα γίνεται αναφορά για το μέρος της Ηπείρου που επικρατεί ειρήνη . Θεωρεί ότι σε αυτό το γεγονός σπουδαίο ρόλο έχει διαδραματίσει ο ρόλος των ηγεμόνων ,αλλά και ότι στις άγονες περιοχές που επικρατεί το φιλοπόλεμο ήθος ελέγχεται από τους ηγεμόνες. Τέλος, θεωρεί ότι και στα μέρη που είναι δύσκολο να κατοικηθούν λόγω αντίξοων συνθηκών για διαβίωση και αυτά μπορούν να εκπολιτιστούν με καλούς διοικητές.

Σημαντική είναι και η οικονομική αξία του περιηγητισμού , γιατί μέσω του Στράβωνα δίνονται πληροφορίες στον αναγνώστη για το εμπόριο που πραγματοποιείτο. Αποδεικνύεται ότι άλλοι βοηθούσαν με τα όπλα τους και άλλοι με τις τέχνες και τα προϊόντα τους . Ακόμα γίνεται γνωστό ότι οι Έλληνες, Μακεδόνες και Ρωμαίοι παρήγαγαν τα καλύτερα προϊόντα που ήταν χρήσιμα στον βίο , αλλά τα μπαχαρικά, τους πολύτιμους λίθους τα εισήγαγαν απ έξω .Αρα υπήρξε συνδιαλλαγή στο εμπόριο με άλλους λαούς. Μέσω της γενικής περιγραφής της φύσης της Ηπείρου ο Στράβων δίνει στον αναγνώστη ιστορικά, γεωγραφικά, πολιτικά, οικονομικά στοιχεία που μπορούν να τον οδηγήσουν σε συμπεράσματα για τον τρόπο ζωής των περιοχών αυτών.

1.5 Σύγκριση Πausανία Στράβωνα

Μέσω της ανάλυσης των κειμένων του Πausανία και του Στράβωνα , ο αναγνώστης αλλά και ο μελετητής μπορούν μέσω της έρευνας να διακρίνουν τα μεθοδολογικά στοιχεία , που διαφοροποιούσαν τον καθένα στον τρόπο γραφής τους , αλλά και τις ομοιότητες. Ο Στράβων είχε επηρεαστεί από τον τρόπο γραφής του Πausανία , αλλά και από τον τρόπο που ο Πausανίας αποτύπωνε στα κείμενα του τα όσα έβλεπε , διάβαζε και άκουγε.

Σε αντίθεση με τον Πausανία ο Στράβων ήταν κατά κύριο λόγο γεωγράφος ,τον ενδιέφερε το γεωγραφικό περιβάλλον ενός τόπου σε αλληλεσύνδεση και αλληλεπίδραση με τον άνθρωπο , αλλά και το πως το περιβάλλον συντελούσε με το πέρασμα του χρόνου στην εξέλιξη του ανθρώπου στο μέλλον. Ο Πausανίας μπορεί να ανέφερε πολλές φορές την λέξη << λένε >> άλλα ο Στράβων ανέφερε την λέξη <<γεωγραφία >> .Ο λόγος του και ο τρόπος γραφής του δεν παρουσίαζε συντακτικές ανωμαλίες καθώς ήταν απλός, καθόλου ποιητικός ,περιεκτικός και πολλές φορές απέφευγε να αναφέρει πλήθος λεπτομερειών γιατί τον ενδιέφερε η ουσία των όσων έβλεπε. Κατάφερε να δώσει στον αναγνώστη τις σωστές πληροφορίες , γι αυτό το έργο του << Γεωγραφικά>> αποτελεί ένα σαφέστατο και μεθοδικό

σύγγραμμα χωρίς την χρήση μυθιστορηματικών στοιχείων . Αρνητικό στοιχείο στον τρόπο γραφής του ήταν η έλλειψη γεωγραφικής σειράς των τόπων που επισκέφθηκε.

Κοινό μεθοδολογικό στοιχείο είναι ότι και οι δύο είχαν διαβάσει προηγούμενες πηγές πριν γράψουν το στιδίηποτε , γιατί τους ενδιέφερε η αντικειμενικότητα στα όσα θα ανέφεραν.

Και οι δυο έδιναν πρόσθετα στοιχεία για ένα θέμα , επιπλέον λόγους και αιτίες για ένα ζήτημα . Και οι δυο είχαν την δυνατότητα να εντοπίζουν το ιστορικό υλικό που τους παρουσιάζονταν και να το αναλύουν με τον δικό τους τρόπο , μέσω της διαπραγμάτευσης των ζητουμένων.

1.6 Ο μελετητής απέναντι στις πηγές

Επομένως και οι δύο παρόλο που περιέγραφαν διαφορετικούς τρόπους χρησιμοποιώντας ξεχωριστούς τρόπους παρουσίασης των γεγονότων και των όσων έβλεπαν , έδιναν στον αναγνώστη τις απαιτούμενες γνώσεις και δεν επέβαλαν τις δικές τους προτεραιότητες .Ο λόγος που χρησιμοποιούσαν ήταν απλός και κατανοητός γιατί ήξεραν ότι και οι μεταγενέστερες γενιές – περιηγητές , θα βαδίσουν πάνω στα κείμενα τους για να ανακαλύψουν , να εμπλουτίσουν με καινούργιες πληροφορίες τα έργα τους. Ανέφεραν αυτά που ενδιέφεραν τον αναγνώστη ο Στράβων με απλότητα , ο Πausανίας με λεπτομέρεια ο λόγος τους ήταν ελεγχόμενος , συγκροτημένος και οργανωμένος .

Εμπλούτισαν τις πηγές που είχαν στην διάθεση τους με τα δικά τους βιώματα ,δικές τους ιδέες και απόψεις με στόχο την μεγαλύτερη αντικειμενικότητα στην καταγραφή των γεγονότων χωρίς πλατειασμούς και ψεύδη.

Ο μελετητής όταν τους διαβάζει λαμβάνει συνεχώς μηνύματα και πληροφορίες για τους τρόπους στους οποίους πήγαν. Μηνύματα που, να μην βρίσκονται στον νοητικό ορίζοντα της εποχής, αλλά που δίνουν στους μεταγενέστερους την δυνατότητα να αξιολογήσουν την διαφορετικότητα της.

Οι δύο σημαντικοί περιηγητές κατάφεραν μέσω των πηγών τους το ακατόρθωτο , **να κάνουν τον αναγνώστη , μελετητή απέναντι στις πηγές να εγκαταλείψει τον ρόλο του παντογνώστη και να δεχθεί το άγνωστο , να το εξερευνήσει και να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα . Έτσι ο μελετητής μέσω των όσων λέγονται , παιδεύεται να ακούει , να κατανοεί τα όσα μαθαίνει αλλά και να ψάχνει τους λόγους για τους οποίους κάποιοι τον πληροφόρησαν .** Ο Pausanias συνέδεσε τον περιηγητισμό με την φιλοσοφία και ο Στράβων την γεωγραφία με την φιλοσοφία. Μοιάζει να <<αφουγκράστηκαν>> τις πηγές πριν εκείνες μπουν στο κείμενο τους. Ο Στράβων και ο Pausanias κατάφεραν αυτό που είχαν ως στόχο , να επηρεάσουν τους μεταγενέστερους περιηγητές και να τους οδηγήσουν στην συγγραφή περιηγητικών γραμματειών .Ένα τέτοιο παράδειγμα περιηγητή που ανήκει στον Ελλαδικό χώρο και επηρεάστηκε κυρίως από το έργο του Στράβωνα αλλά και από την λογοτεχνική ιδιοφυία του Ομήρου ήταν ο Ευγένιος Βούλγαρης

2 Ευγένιος Βούλγαρης

Ο Ευγένιος Βούλγαρης ή Βούλγαρις (1716-1806) γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1716 και χειροτονήθηκε διάκονος το 1737 ή το 1738 ήταν έλληνας κληρικός ,παιδαγωγός , μεταφραστής του Βολταίρου και διαπρεπής στοχαστής του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Με την διδασκαλία του και τα συγγράμματα του εγκαινίασε μια νέα εποχή στην ιστορία της ελληνικής παιδείας. Οι φιλελεύθερες ιδέες του προετοίμασαν το έδαφος για τον ελληνικό διαφωτισμό .Δίδαξε στην Μαρουτσαίο σχολή στα Ιωάννινα .Στη συνέχεια ανέλαβε το 1753 την διεύθυνση της Αθωνιάδας Ακαδημίας. Τον ίδιο χρόνο διορίστηκε δάσκαλος της Κωνσταντινούπολης όπου παρέμεινε εκεί για τρία χρόνια. Ο Βούλγαρης έφυγε οριστικά από τον Ελλαδικό χώρο το 1763 και τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του ασχολήθηκε με τα εκκλησιαστικά καθήκοντα του και με την έκδοση έργων του. Το 1802 αποσύρθηκε στη μονή του Αγίου Αλεξάνδρου Νιέφσκι, όπου πέθανε το 1806. Το 1804 δημοσιεύθηκε στη Μόσχα σε ελληνική μετάφραση από τον Ευγένιο Βούλγαρη (1716 -1806) το σύγγραμμα του Angelo Maria Quirini (Αι καθ' Όμηρον αρχαιότητες και Αι Κερκυραϊκαί αρχαιολογίαι). Είναι ένα ταξιδιωτικό κείμενο που γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση το 18^ο αιώνα, όταν οι συνθήκες του ταξιδιού και ο ενθουσιασμός για τη γνώση που προσέφερε ένα ταξίδι ήταν κίνητρο για την ανάπτυξη της ταξιδιωτικής φιλολογίας. Στο σύγγραμμα αυτό περιγράφεται με λεπτομέρεια η ταξιδιωτική εμπειρία στην Κέρκυρα. Το συγκεκριμένο δοκίμιο δεν αποτελεί ρεαλιστική περιγραφή των γεγονότων και της ταξιδιωτικής εμπειρίας. Το αφηγηματικό του σενάριο εμπλέκεται με στοιχεία μυθοπλασίας και έτσι βρίσκει αναλογίες με την συγγραφική τεχνική των περιηγητικών κειμένων. Ο λόγος που το σύγγραμμα αυτό σύμφωνα με τον Ευγένιο Βούλγαρη εντάσσεται σε αυτή την κατηγορία είναι ο εξής: τα ταξιδιωτικά κείμενα γνώρισαν ιδιαίτερη άνθηση τον 18^ο αιώνα ωστόσο το αναγνωστικό κοινό των περιηγητικών κειμένων δεν είχε ούτε την οικονομική δυνατότητα, ούτε την άνεση του χρόνου και πιθανώς ούτε την πρόθεση να περιηγηθούν σε άγνωστα μέρη για τα οποία διάβαζαν. Οι ταξιδιωτικές αφηγήσεις στόχευαν τόσο στην διδασκαλία όσο και στην τέρψη του αναγνώστη. Η ευχαρίστηση αυτή προέρχονταν από την καταγραφή της προσωπικής εμπειρίας και τη ρεαλιστική αφήγηση, από την παροχή πληροφοριών ύστερα από λεπτομερή παράσταση και κριτική επεξεργασία με στόχο την γνώση. Οι ταξιδιωτικές περιγραφές οδηγούσαν τον αναγνώστη στην συνειδητοποίηση της φιλομάθειας και στην αποδοχή της ως αρετή του πνεύματος . Οι συγγραφείς αυτών των κειμένων εκλαμβάνουν το ταξίδι σε άγνωστες και μακρινές χώρες ως μια πρόκληση προς την αυθεντικότητα και την πολιτική ορθότητα του Δυτικού κατασκευάσματος ως πολίτη-προτύπου. Έτσι τα κείμενα αυτά καθίστανται προσβάσιμα σε συγκεκριμένες ομάδες αναγνωστικού κοινού όχι ιδιαίτερα μορφωμένου, μέλη της κατώτερης κοινωνικής τάξης ,οπότε ο κύριος σκοπός τους είναι η ψυχαγωγία και όχι η επιστημονική αναζήτηση και περιέργεια Η χρήση τους γίνεται , για λόγους καθαρά ψυχαγωγικούς και όχι για λόγους μάθησης. Παράλληλα μπορούν να αποτελέσουν εργαλείο πνευματικής καθοδήγησης. Στο πλαίσιο αυτού του πολύπλοκου σκεπτικού οδηγούμαστε στην τοποθέτηση των <<Κερκυραϊκών Αρχαιολογιών>> σε περιηγητικά κείμενα αλλά και στην απόφαση του Βούλγαρη το έργο αυτό να καταστεί διαθέσιμο στο ευρύτερο ελληνικό αναγνωστικό κοινό. Καλό θα ήταν να αναφερθεί σε αυτό το σημείο η διαφορά του ιστορικού από τον περιηγητή.

Ο ιστορικός αναφέρει και κάνει γνωστά ιστορικά γεγονότα ,τα οποία επηρέασαν άμεσα ή έμμεσα την εξέλιξη και την ανάπτυξη των πόλεων ή συντέλεσαν στην καταστροφή τους. Ο ιστορικός περιγράφει συμβάντα, γεγονότα που δεν μπορούν να δεχθούν αμφισβήτηση καθώς υπάρχουν τεκμήρια, ενώ ο περιηγητής περιγράφει λεπτομερώς διάφορα ταξίδια που πραγματοποίησε κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες, και αναφέρει περιστατικά που δεν είναι πάντα ρεαλιστικά με σκοπό την τέρψη του αναγνώστη αλλά και την καθοδήγηση του. Ο λόγος του περιηγητή είναι ποιητικός ακολουθώντας τον ορισμό του Ρωμαίου ποιητή και κριτικού Οράτιου για τον απώτερο στόχο της ποίησης, ως τον συνδυασμό του τερπνού μετά του ωφελίμου (dulce et utile) κάτι που ισχύει για τις αφηγήσεις του 18^{ου} αιώνα.

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες γράφτηκε το περιηγητικό έργο από τον Ευγένιο Βούλγαρη και που επικρατούσαν στην Κέρκυρα ήταν οι εξής. Αρχικά η Κέρκυρα αποτελούσε τμήμα του κράτους της Βενετίας από το 1386 και παρόλο που υπέστη ανά τακτά χρονικά διαστήματα καταστροφικές επιδρομές από τους Τούρκους ,ποτέ δεν αποτέλεσε τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο πληθυσμός του νησιού ήταν ελληνόφωνος και ορθόδοξος, κάτι που προσέδιδε στην Κέρκυρα ένα κύρος εξωτικό και προσέλκυε τους Δυτικοευρωπαίους να επισκεφθούν το νησί. Τα γεγονότα που πραγματοποιούνταν στην Δύση επηρέασαν άμεσα την δημιουργία των πρώτων ταξιδιωτικών περιγραφών του νησιού, κατά τον 18^ο αιώνα καθώς η δημιουργία πολλών ταξιδιωτικών περιηγήσεων σε συνδυασμό με την γέννηση του κλασικισμού οδήγησε στον περιηγητισμό . Όλο αυτό το περιβάλλον επηρέασε άμεσα την τύχη της Κέρκυρας, και αυτό γιατί η γεωγραφική της θέση αποτελούσε συνήθως τον τελευταίο σταθμό των Ευρωπαίων πριν από την είσοδο τους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι το οικιστικό σύνολο της Κέρκυρας που αναπτύχθηκε ήταν οριοθετημένο με σαφήνεια και συγκέντρωνε όλα τα πολεοδομικά χαρακτηριστικά των περιτειχισμένων πόλεων της Δύσης, γι αυτό αποτελούσε και ιδιαίτερο δείγμα πολεοδομικής οργάνωσης της πόλης. Η γεωγραφική θέση της Κέρκυρας ευνοούσε το διαμετακομιστικό εμπόριο με τις απέναντι ακτές της Ηπείρου. Λόγω των υψηλών δασμών στις εισαγωγές και στις εξαγωγές που είχε επιβάλει το τελωνείο της Κέρκυρας είχε μεγάλα έσοδα γι αυτό η Κέρκυρα χαρακτηρίστηκε ως μια από τις πιο προσοδοφόρες περιοχές της Ανατολής. Σημαντικές ήταν και οι πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στο νησί των Φαιάκων, όπου καταγράφονται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα , όπως η συνθήκη του Campo Formio.

Μεταξύ των όρων που περιείχε η συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο (Campo Formio: 17 Οκτωβρίου 1797, συνθήκη ειρήνης μεταξύ Γαλλίας κ Αυστρίας) ήταν ότι οι Βενετοί έπρεπε να αποχωρήσουν από τα Επτάνησα, τα οποία για 3 χρόνια περιήλθαν στην κατοχή της Γαλλίας και στην συνέχεια να ανακηρυχθούν σε αυτοδιοικούμενη πολιτεία με την ονομασία <<Επτάνησος πολιτεία >> ή << Ηνωμένο κράτος των Ιόνιων Νήσων >>. Αυτή η ανεξαρτησία του νησιού είχε ως φυσικό επακόλουθο τον επαναπροσδιορισμό της πολιτικής και εθνικής ταυτότητας των κατοίκων, όπου η εκπαίδευση ήταν προορισμένη να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο για να βοηθήσει τους κατοίκους της Κέρκυρας να επιλέξουν αλλά και να βρουν την ταυτότητα τους .Αυτός ήταν κ ένας από τους σημαντικότερους λόγους που εκπονήθηκε η μετάφραση των Κερκυραϊκών Αρχαιολογιών.

Οι Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες, αποτελούν ιδανική περίπτωση συνδυασμού περιηγητικής αφήγησης αλλά και διδακτικού κειμένου, προκειμένου να καθοδηγήσει τους διδασκάλους πρώτιστα του νεοσύστατου ανεξάρτητου Επτανησιακού κράτους και του υπόδουλου ελληνισμού της Ηπείρου στην διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης, αλλά και στην επιλογή της εθνικής ταυτότητας τους. Στην πρωτότυπη μορφή του το έργο Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες

(Primordia Corcyrae) ήταν ένα κατά βάση παιδευτικού χαρακτήρα κείμενο. Η δημιουργία του έργου θα αποτελέσει πηγή έμπνευσης για να εξάγει την περιέργεια των Ευρωπαίων ώστε να γνωρίσουν από κοντά το νησί . Αντί ο Βούλγαρης να δημιουργήσει ένα λογοτεχνικό κείμενο, μυθιστορηματικού χαρακτήρα με αυστηρή ιστορική αφήγηση, βασισμένη σε γεγονότα που έχουν λάβει χώρα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, δημιουργεί μια μυθιστορηματική ιστορία δηλαδή ένα έργο φαντασίας, στο οποίο γίνεται απόπειρα να μεταφερθούν με λεπτομέρειες το πνεύμα, οι συμπεριφορές και οι κοινωνικές συνθήκες μιας παρελθοντικής κατάστασης που επέλεξε ο δημιουργός του με συγκεκριμένους σκοπούς .Το έργο μπορεί να αναφέρεται σε ιστορικά πρόσωπα ή να αποτελεί μια μίξη φανταστικών και ιστορικών χαρακτήρων.

Το κέντρο βάρους δίνεται σε ένα ευρύτερο κύκλο ή στην κοινωνία παρελθοντικών ετών που επηρέαζε τη ζωή των ατόμων, αλλά και την εξέλιξη της. Είναι μια ιστορική μυθιστορία .Μπορεί να επικεντρώνεται σε ιστορικούς ή φανταστικούς χαρακτήρες ατόμων, ωστόσο αντιπροσωπεύει μια έρευνα , προσπάθεια και ανάγνωση ιστορικών στοιχείων με σκοπό να αναπτυχθεί ένας μύθος μέσα στο ιστορικό παρελθόν. Με βάση τα πλέον φημισμένα κείμενα της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας και μέσα από την μελέτη των πηγών αρχίζει και δημιουργείται το έργο.

Ο Όμηρος, ο Απολλώνιος ο Ρόδιος, ο Ηρόδοτος, και ο Θουκυδίδης, καθίστανται ως πηγές έμπνευσης τόσο της γραφής όσο και της σύνθεσης αλλά και του περιεχομένου του κειμένου του Κουιρίνι, το οποίο όπως προαναφέρθηκε μετέφρασε ο Βούλγαρης και πρόσθεσε ένα κεφάλαιο. Ο λόγος που επιλέχθηκαν ο Όμηρος, ο Απολλώνιος ο Ρόδιος, ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης ήταν γιατί εκτός του ότι ήταν φυσικοί, μαθηματικοί , αστρονόμοι ήταν και γεωγράφοι αλλά και εξερευνητές και ταξιδιώτες και γι αυτό μπορούν να χαρακτηριστούν ως πολυδιάστατες μορφές. Ήταν εκείνοι που παρέδωσαν ακριβείς γνώσεις , σκαριφήματα και χάρτες για την ευρύτερη περιοχή όπου έζησαν και ταξίδεψαν δίνοντας λεπτομέρειες για τον τρόπο ζωής τους αλλά και τις συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη την περίοδο στην περιοχή που μελετούσαν . Η επιλογή του Ομήρου έγινε γιατί τα έργα του περιβάλλονται από το μυστήριο του μύθου, όπου ακόμα και στις περιπτώσεις που οι περιγραφές του δεν έπειθαν ο Όμηρος κατάφερε να εξάψει τις γεωγραφικές , κοσμολογικές φαντασίες της εποχής. Ένας ακόμα λόγος που ο Βούλγαρης επιλέγει τον Όμηρο είναι ότι το πέρασμα του Οδυσσέα από το νησί των Φαιάκων αποτελεί το βασικότερο και σημαντικότερο τμήμα του πρώτου ταξιδιωτικού κειμένου της παγκόσμιας λογοτεχνίας , της Οδύσσειας του Ομήρου . Η Οδύσεια ενώ τυπικά αφηγείται την επιστροφή του Οδυσσέα στην πατρίδα του, στην ουσία καταγράφει τόπους ως επί το πλείστον εξωτικούς και φανταστικούς. Περιγράφει τόπους φιλόξενους και πολιτισμένους, δηλαδή πολιτικά οργανωμένους, τόπους που αποτελούν παραδείγματα προς μίμηση για του κατοίκους της Κέρκυρας. Αυτό που γνώριζε πολύ καλά ο Βούλγαρης όντας δεινός μελετητής της κλασικής λογοτεχνίας ,είναι ότι στα ίδια λογοτεχνικά κείμενα της αρχαιότητας , η παράδοση ταύτιζε την Κέρκυρα με το νησί των Φαιάκων τη Σχερία (Κέρκυρα). Η Κέρκυρα προβάλλεται και από τον Απολλώνιο τον Ρόδιο, κάνοντας αναφορά στον Αλκίνοο ως βασιλιά της Κέρκυρας και των Φαιάκων (Αργοναυτικά 4.399 κ.ε.) . Ακόμα και ο Διόδωρος ο Σικελιώτης ισχυρίζεται πως η νύμφη Κέρκυρα υπήρξε η γενάρχη των Φαιάκων. Επιπλέον η παρουσίαση της Σχερίας ως μιας κοινωνίας που ζει σε αιώνια ευδαιμονία και από την οποία απουσιάζουν οι πόλεμοι, και οι λύπες οδηγεί τους κάτοικους της να επιδίδονται στο τραγούδι, στο χορό, στην άθληση αλλά και τους καθιστούν ικανούς στην ναυσιπλοΐα. Υπό αυτή την οπτική, σύμφωνα με τον Βούλγαρη, η χώρα των Φαιάκων είναι σταυροδρόμι όπου η ευημερία και η εύκολη ζωή συναντώνται με την περιπέτεια τη δίψα για μάθηση και την τάση για τη δημιουργία μιας ιδανικής πολιτείας ταυτόχρονα απρόσιτης αλλά και οικείας, η οποία θα αποτελεί παράδειγμα για τις άλλες

πολιτείες και μέσα από την ανάγνωση του περιηγητικού κειμένου οι κάτοικοι της Κέρκυρας θα μιμηθούν το νησί των Φαιάκων.

Ως προς την δομή τους οι <<Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες>> αποτελούνται από 22 κεφάλαια ,κατανεμημένα ανισομερώς σε τέσσερις ενότητες . Η πρώτη ενότητα , η οποία καταλαμβάνει τα κεφάλαια 1-5 , έχει εισαγωγικό χαρακτήρα και προβάλλει την αρχαιότητα του νησιού και την μεγάλη σημασία του νησιού μέσω της ανάδειξης πλήθους πληροφοριών και αναφορών στα κείμενα αρχαίων σχολιαστών και ποιητών για το όνομα του νησιού , την προέλευση των κατοίκων , τους βασιλείς και τους ήρωες . Τα πρώτα κεφάλαια μας παρουσιάζουν τα διάφορα ονόματα με τα οποία η Κέρκυρα έγινε γνωστή (Δρεπάνη , Σχερία Κορφοί , Κορυφώ) καθώς και τις παραδόσεις που τα συνόδευαν. Κάθε πληροφορία που δίνεται για το νησί συνοδεύεται από την αναφορά αρχαίων λογοτεχνικών πηγών που την παραδίδουν (κεφ 1-2). Γίνεται επίσης μνεία για το πώς οι Κερκυραίοι ονομάστηκαν Φαίακες (κεφ3) και στην συνέχεια γίνεται πλήρης αναφορά για τον πρώτο οικιστή της Κέρκυρας τον Ναυσίθοο , ενώ συμπεριλαμβάνονται πηγές και εικόνες που μνημονεύουν τα ονόματα ηρώων, ως οικιστών. Στο κεφάλαιο 4 γίνεται αναφορά στην Κέρκυρα η οποία κατατάσσεται μεταξύ των πόλεων που ανάγουν την αρχή τους στην προ-ιστορική εποχή των θεών και των μύθων και του οικιστή τους σε κάποιο θεό. Το τελευταίο κεφάλαιο της εισαγωγής των Κερκυραϊκών Αρχαιολογιών είναι αφιερωμένο στην γενεαλογία και την παράδοση γύρω από τον Αλκίνοο , στους Φαίακες ως προγόνους των Κερκυραίων και γίνεται μια πρώτη αναφορά στους Αργοναύτες και στις εξαιρετικές ικανότητες των Φαιάκων στην ναυτιλία και στην ναυσιπλοΐα. Τέλος, παρουσιάζεται η παράδοση για την συγγένεια των Κερκυραίων με τους Λόκρους της Κάτω Ιταλίας , παράδοση την οποία επιβεβαιώνουν οι επιγραφές αρχαίων νομισμάτων, ως τεκμήριο όλων αυτών που παρουσιάζονται, αλλά και τα κείμενα μνημειακών επιγραφών πάντως είδους προκειμένου να τεκμηριωθεί η ιστορική βάση μιας παράδοσης. Ο Ευγένιος Βούλγαρης στην σύνθεση του έργου του είναι επηρεασμένος και από τον Ανδρέα Μάρμορα ο οποίος έγραψε μια πρώιμη ιστορία της Κέρκυρας γραμμένη στα ιταλικά με τίτλο << Ιστορία της Νήσου Κέρκυρας συγγραφέισα μεν ιταλιστί εν έτει 1762 υπό Ανδρέα Μάρμορα>>. Η κυρίως αφήγηση στις *Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες* διαρθρώνεται σε 3 μέρη. Αυτό που παρατηρείται και βοηθάει τον αναγνώστη να διαβάσει και να ερμηνεύσει τα όσα έχουν ειπωθεί είναι ο τρόπος κατά τον οποίο χωρίζονται σε κεφάλαια. Τα κεφάλαια 6 έως 17 είναι αφιερωμένα στην περιγραφή της Σχερίας με επίκεντρο την επίσκεψη του Οδυσσέα στο νησί των Φαιάκων όπως παραδίδεται στις ραψωδίες ζ-μ της Οδύσσειας. Σε αυτό το κεφάλαιο ο Βούλγαρης αφήνει να διαφανεί μια πεποίθηση της ομηρικής αντίληψης , καθώς γίνεται γνωστή η άφιξη του Οδυσσέα στην Σχερία. Ο Βούλγαρης κάνει γνωστό με την σειρά του το πρόβλημα της χρονολόγησης του ταξιδιού του Οδυσσέα, και το πρόβλημα που έχει δημιουργηθεί με την γεωγραφική τοποθέτηση του νησιού των Φαιάκων. Ο λόγος που γίνεται γνωστό αυτό είναι για να γίνει αναφορά στην μεγάλη περιηγητική εκστρατεία της μυθολογικής παράδοσης, στο ταξίδι των Αργοναυτών στην Κολχίδα αντλώντας τις πληροφορίες του από το 4^ο βιβλίο των Αργοναυτικών του Απολλώνιου, όπου η περιγραφή δεν μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση.

Στην συνέχεια, γίνεται γεωγραφική ταύτιση της Σχερίας με την Κέρκυρα μέσω αναφοράς διεξοδικών πηγών. Στις πηγές αυτές ανήκουν ο Στράβων ή ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης. Αυτό το γεγονός πραγματοποιείται γιατί με αυτόν τον τρόπο ο Βούλγαρης προβάλλει την Αργοναυτική εκστρατεία ως μια περιηγητική εμπειρία ενδιαφέρουσα για δυο λόγους, αρχικά ως ένα πραγματικό ταξίδι περίπλευσης της Βαλκανικής χερσονήσου, καθώς η επιστροφή των Αργοναυτών ακολούθησε την αντίθετη πορεία από αυτή της άφιξης, και έτσι αποτελεί μια συναρπαστική αλλά ρεαλιστική ταξιδιωτική εμπειρία με βάση τα γεωγραφικά δεδομένα της εποχής και στην συνέχεια ως φανταστικό ταξίδι στον Ωκεανό ή ακόμη και στα μέρη των Μακάρων όπου αντανakλάται ο συνεχής πόθος για εμπειρία, γνώση και εξερεύνηση, την

κατάκτηση του αγνώστου, την υπέρβαση των ορίων. Όλα αυτά αποτελούν θεμελιώδεις ιδέες στην αντίληψη και στον ορισμό του περιηγητικού κειμένου, με κύριο σκοπό να εξάγει την περιέργεια των Ευρωπαίων προκειμένου να επισκεφθούν το νησί. Έτσι οδηγούμαστε στην ταύτιση της Σχερίας μέσω γεγονότων που είναι δύσκολο να αμφισβητηθούν.

Στα κεφάλαια 7-8 πραγματοποιείται, με βάση το κείμενο του Ομήρου, περιγραφή όσο το δυνατόν πιο ρεαλιστική και λεπτομερής για την γεωγραφία της Σχερίας, την πόλη, τα ανάκτορα, τους κήπους του Αλκίνοου, γίνεται λόγος και για την θρησκεία των Φαίακων. Η τεκμηρίωση της γίνεται μέσω της αναγωγής κυρίως στην συλλογή αρχαίων νομισμάτων που είχε δημοσιεύσει ο Ανδρέας Μάρμορας στο δικό του κείμενο για την *Κερκυραϊκή Αρχαιολογία*. Ο λόγος που γίνονται αυτές οι αναφορές είναι για να πραγματοποιηθεί σύγκριση με τον ευρύτερο εξωτερικό χώρο Και στις δυο περιπτώσεις ακολουθείται το πρότυπο των περιηγητικών περιγραφών, δηλαδή ο αφηγητής εξοικειώνεται με τον χώρο κινούμενος από τον ευρύτερο και εξωτερικό χώρο προς τους πιο αποκλειστικούς, εσωτερικούς χώρους που έχουν μεγάλη αξία, ενώ η περιγραφή της θρησκείας γίνεται συγκριτικά προς την θρησκεία του αφηγητή. Χρησιμοποιείται δηλαδή ο παραγωγικός συλλογισμός, ο οποίος ξεκινά από μια γενική και αφηρημένη θέση και καταλήγει σε μια ειδική και συγκεκριμένη θέση. Τα επόμενα κεφάλαια πραγματεύονται πιο εξειδικευμένα θέματα: το πολιτικό σύστημα των Φαίακων (κεφ9), την φιλόξενη συμπεριφορά τους προς τους ξένους. Σε αυτό το σημείο πραγματοποιείται ταύτιση των Φαίακων με τους Κερκυραίους για την σωστή συμπεριφορά προς τους ξένους, την εξαιρετική επίδοση των Φαίακων στην ναυσιπλοΐα (κεφ 11), όπως συνέβαινε και τότε στην Κέρκυρα καθώς αποτελούσε εμπορικό δρόμο δια μέσου θαλάσσης, με τις εξίσου ζηλευτές επιδόσεις στη μουσική, στο τραγούδι και στο χορό (κεφ 12). Ο λόγος που αναφέρονται όλα αυτά είναι για να γίνει σύγκριση του τότε με το σήμερα, αλλά και για να καταλάβουν οι Κερκυραίοι το πόσο σημαντικό είναι το νησί τους. Ακόμα αυτό πραγματοποιείται για να οδηγήσουν τους Ευρωπαίους να συνεργαστούν με τους Κερκυραίους.

Στα κεφάλαια 13 και 14 γίνεται διεξοδική αναφορά στον φημισμένο αοιδό Δημόδοκο, ο οποίος κατά τον Κουιρίνι/Βούλγαρη είναι Φαίακας καθώς ενσαρκώνει την καλλιτεχνική φύση των συμπατριωτών του. Η ενθουσιώδης επιδοκιμασία που απολαμβάνει η παράσταση του αοιδού μας δείχνει την καλοσύνη των Φαίακων και συμπληρώνει την ευπιστία τους, την ευκολία με την οποία πιστεύουν ως αληθινές τις περιπέτειες που τους αφηγείται ο Οδυσσεύς (κεφ 15). Σημαντική είναι η λεπτομέρεια ότι οι Φαίακες ευχαριστούνται με την αφήγηση των <<απολόγων>> του Οδυσσέα. Οι απότομες και ακραίες εναλλαγές της τύχης του Οδυσσέα και των συντρόφων του τους διασκεδάζουν και τους συνεπαίρνουν. Από αυτήν την οπτική οι Φαίακες αποτελούν ευδοκείμενη προβολή των ίδιων των αναγνωστών της Οδύσσειας, στην προκείμενη περίπτωση των αναγνωστών του Βούλγαρη. Σκοπός και στόχος του Βούλγαρη μέσω αυτής της αναφοράς είναι να οδηγήσει τους Κερκυραίους, να ακολουθήσουν το παράδειγμα των Φαίακων και να ευχαριστηθούν την ανάγνωση του βιβλίου αλλά και στην συνέχεια να διευρύνουν τις γνώσεις τους και να καταλάβουν την μεγάλη αξία του περιηγητικού κειμένου.

Το κεφάλαιο 16 επικεντρώνεται στις γυναίκες των Φαίακων με τις ασχολίες και τα ενδιαφέροντα τους, ενώ το επόμενο κεφάλαιο εστιάζει στην έξοχη ομορφιά, τον αγαθό και φιλόξενο χαρακτήρα της Ναυσικάς. Στο πρόσωπό της καθρεφτίζονται οι γυναίκες της Σχερίας. Στην ελληνική μυθολογία η Ναυσικά είναι γνωστή από την Οδύσεια του Ομήρου ως πριγκιποπούλα, κόρη του βασιλιά των Φαίακων Αλκίνοου και της Αρήτης. Σύμφωνα με την μυθολογία, ο Οδυσσεύς ναύαγησε και τελικά ξεβράστηκε στην ακτή κάποιου άγνωστου νησιού, το νησί αυτό ήταν το νησί των Φαίακων η σημερινή Κέρκυρα. Τότε η θεά Αθηνά έστειλε όνειρο στην Ναυσικά. Το πρωί πήγε η Ναυσικά μαζί με τις ακόλουθες της στο μέρος

εκείνο, όπου ξαφνικά ο Οδυσσεύς παρουσιάστηκε γυμνός μπροστά της, ενώ οι άλλες έφυγαν η Ναυσικά κοντοστάθηκε δίπλα του έδωσε ρούχα και τροφή, το απόγευμα επέστρεψε στην πόλη μαζί του και τον οδήγησε στο ανάκτορο του πατέρα της. Η Ναυσικά αντικατοπτρίζει όλες τις γυναίκες της Κέρκυρας που είναι φιλόξενες. Είναι όμορφες και κυρίως πρεσβεύουν το γυναικείο πρότυπο.

Το κεφάλαιο 18 αποτελεί παρενθετική ενότητα και είναι αφιερωμένο κατά βάση στην ετυμολογική και αιτιολογική ερμηνεία διάφορων τοπωνύμιων της Κέρκυρας, και στην εναλλαγή του αφηγηματικού προσανατολισμού αλλά και της μετακίνησης από την μυθολογική προϊστορία στην ιστορία και έτσι ακολουθεί το 2^ο μέρος των Κερκυραϊκών Αρχαιολογιών. Σε αυτό γίνεται αναφορά σε ρεαλιστικά, σε απτά ιστορικά γεγονότα και το μυθολογικό στοιχείο θα εξαλειφθεί. Θα δοθούν τεκμήρια σε κάθε γεγονός, προκειμένου να μην τεθούν υπό αμφισβήτηση όσα ειπωθούν αλλά να γίνει η αξία των γεγονότων ακόμα μεγαλύτερη ώστε να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό τόσο τους Κερκυραίους όσο και τους Ευρωπαίους έτσι ώστε να οδηγηθούν σταδιακά στο να καταλάβουν και να κατανοήσουν τη μεγάλη αξία του νησιού τους.

Το δεύτερο μέρος των *Κερκυραϊκών Αρχαιολογιών* περιλαμβάνει τα κεφάλαια 19-21 και αναπτύσσει γύρω από τα Κερκυραϊκά και την εμπόλεμη σύρραξη ανάμεσα στην Κέρκυρα και στην Κόρινθο. Βασική πηγή για την συγκρότηση της αφήγησης είναι ο Θουκυδίδης αλλά γίνεται αναφορά και σε άλλες μαρτυρίες αρχαίων γεωγράφων. Ως τεκμήριο για όλα αυτά που έχουν ειπωθεί αποτελεί η νομισματική συλλογή του Μάρμορα. Ο κριτικός διάλογος με το κείμενο του Μάρμορα συνεχίζεται και στο τελευταίο κεφάλαιο έτσι ώστε η καταγραφή του ιστορικού παρελθόντος της Κέρκυρας να γίνει παράλληλα με την αποτίμηση της αξιοπιστίας και της πληρότητας της πρώτης νεότερης ιστορίας της Κέρκυρας.

Στο κεφάλαιο 19 πραγματοποιείται με σαφή τρόπο η τεκμηρίωση των όσων έχουν ειπωθεί. Αυτό γίνεται με την παρουσίαση και την κριτική αποτίμηση των διαθέσιμων στοιχείων που υπάρχουν. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται στον αναγνώστη η αντίληψη ότι οι Κερκυραίοι ήταν άποικοι των Κορινθίων και άρα Κορινθιοί στην καταγωγή. Ως βασικό στοιχείο τεκμηρίωσης στην αποδεικτική διαδικασία, είναι ότι αυτά που έχουν ειπωθεί είναι βέβαια και δεν χρήζουν υπό αμφισβήτηση. Τεκμήριο αποτελούν το πλήθος των αρχαίων νομισμάτων, τα οποία φέρουν επάνω την εικόνα του Πήγασου, η οποία αποτελούσε επίσης και το επίσημο κορινθιακό νόμισμα που παριστάνει στη μια πλευρά την κεφαλή της Αθηνάς με κράνος και στην άλλη τον Πήγασο, καθώς και δραχμές που στη μια πλευρά παρίσταναν την κεφαλή νύμφης και στην άλλη τον Πήγασο. Κόπηκαν, επίσης και χάλκινα νομίσματα, οι παραστάσεις των οποίων ήταν επηρεασμένες από τη λατρεία του Ηρακλή η οποία ήταν διαδεδομένη στη περιοχή όπου υπήρχε και το Ηρώο του Ηρακλή. Η κοπή των νομισμάτων πρέπει να έγινε ανάμεσα στα έτη 350 - 250 π.χ.. Πολλά από αυτά έφεραν την επιγραφή ΑΛΥ ή ΑΛΥΖΑΙΩΝ.

Στο κεφάλαιο 20, η αφήγηση επιστρέφει στην εποχή του Πελοποννησιακού πολέμου και γίνεται λόγος για την ίδρυση της Επιδάμνου και της Απολλώνιας, αποικίες των Κερκυραίων στην Βόρεια Ήπειρο, και ανασκευάζεται η άποψη πως η Επίδαμνος είναι κορινθιακή αποικία. Σύμφωνα με πληροφορίες η Επίδαμνος είναι αρχαία πόλη, που ιδρύθηκε το 627 π.χ. ως αποικία των Κερκυραίων στις ιλλυρικές ακτές και η οποία σήμερα ανήκει στην Αλβανία και ονομάζεται Δυρράχιο. Η πόλη της Επιδάμνου έγινε γνωστή για τις εμπορικές δραστηριότητές της, αλλά κυρίως για το γεγονός ότι οι διαμάχες της αποτέλεσαν μια από τις σημαντικότερες αφορμές για το ξέσπασμα του Πελοποννησιακού πολέμου.

Το 21 κεφάλαιο είναι αφιερωμένο σε διάφορα αξιοσημείωτα αναθήματα και φράσεις τα οποία χρησιμοποιούνται για να τεκμηριώσουν την έντονη και το κυριότερο αναμφισβήτητη

παρουσία της Κέρκυρας στην κορυφή της αρχαίας ιστορίας. Γίνεται αναφορά στον κατάλογο των αναθημάτων στην Ηλεία και την Δωδώνη ή στην ετυμολογία πίσω από την παροιμιώδη στο πανελλήνιο φράση <<Κερκυραία Μάστιξ>>. Σύμφωνα με τον Στράβωνα (Γεωγραφικά 7.3), στο ναό του Δία στην Δωδώνη υπήρχε ήδη από τα τέλη του 5^{ου} αιώνα το περίφημο <<χαλκείον>>, ανάθημα των Κερκυραίων. Τη κατασκευή αυτή αποτελούσαν δύο κιονίσκοι. Ο ένας στήριζε ένα χάλκινο αγαλμάτιο παιδιού που κρατούσε ένα μαστίγιο με τρεις λωρίδες από χάλκινους αστραγάλους, ο άλλος ένα χάλκινο λέβητα. Οι λωρίδες του μαστιγίου, καθώς ταλαντεύονταν με τον άνεμο, χτυπούσαν στον λέβητα και παρήγαγαν έναν ήχο με την βοήθεια του οποίου οι μάντιες χρησιμοδοτούσαν. Ο ήχος του λέβητα διαρκούσε πολύ, σε σημείο που να γίνεται αδιάκοπος, για τον λόγο αυτό παρέμεινε η παροιμιώδης φράση <<Κερκυραίων Μάστιξ>>.

Οι *Αρχαιολογίες* ολοκληρώνονται με ένα κεφάλαιο – σφραγίδα κυριολεκτικά και μεταφορικά το οποίο είναι προσθήκη του Βούλγαρη, και δηλώνει το ενδιαφέρον για την επιμελημένη ολοκλήρωση του έργου με τρόπο που να ανταποκρίνεται στο είδος της αφήγησης αλλά και να συνδιαλέγεται με κλασικές λογοτεχνικές τεχνικές ποιητικής. Ο Βούλγαρης χρησιμοποιεί τον όρο <<κορωνίδος δίκη>> για να δηλώσει τον επίλογο του έργου του προκαλώντας τον αναγνώστη να σχηματίσει με το νου του την εικόνα της επιγραφής και να εκλάβει συμβολικά την απεικόνιση ως το σημάδι της κορωνίδας που παραδοσιακά στα βυζαντινά χειρόγραφα δήλωνε με την παρουσία του το τέλος ενός κειμένου. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι ο Βούλγαρης αναφέρει πως θα μπορούσε να παραθέσει και το κείμενο μιας δεύτερης επιγραφής ως τεκμήριο για την ιστορική υπόσταση του πρώιμου κερκυραϊκού παρελθόντος, αλλά το γεγονός ότι δεν έχει στην διάθεσή του το πρωτότυπο ελληνικό κείμενο παρά μόνο την λατινική του μετάφραση είναι ο λόγος που τον αποτρέπει να την παραθέσει και συνακόλουθα να την αξιολογήσει.

Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ακολουθεί τις βασικές αρχές της ιστοριογραφικής συγγραφής, όπως την αποφυγή χρήσης μη ελεγμένων πληροφοριών, και την αποστασιοποίηση του από τις πηγές όταν θεωρεί τις πληροφορίες του επισφαλείς. Ο Βούλγαρης θέλει ότι αποτυπώσει στο βιβλίο του να μην τεθεί υπό αμφισβήτηση. Θέλει οι Κερκυραίοι να βρουν την εθνική τους ταυτότητα να οδηγηθούν μέσω της έρευνας στα δικά τους συμπεράσματα δηλαδή να σχηματίσουν την δική τους γνώμη, και το κυριότερο όλων θέλει οι Ευρωπαίοι να έρθουν στην Κέρκυρα.

Οι ταξιδιωτικές αφηγήσεις κατά τον 18^ο αιώνα παρουσίασαν ανάπτυξη και στόχευαν διττά τόσο στην διδασκαλία όσο και στην τέρψη του αναγνώστη. Στόχος του έργου αυτού ήταν όχι τόσο η καταγραφή της προσωπικής εμπειρίας και της αφήγησης που θα βασιζόνταν στον ρεαλισμό όσο η παροχή πληροφοριών ύστερα από οξεία παρατήρηση και κριτική διανοητική επεξεργασία των πληροφοριών που είχαν δοθεί στον αναγνώστη. Τα περιηγητικά κείμενα μπορεί να ανάγονται σε φορείς εμπειρικής και άρα αυθεντικής γνώσης, αλλά με την πάροδο του χρόνου έχει αναγνωριστεί ότι αποτελούν συνειδητά προϊόντα συγκεκριμένης ιδεολογίας και φορείς πολιτικής. Ο λόγος που τα κείμενα αυτά μπορούσαν πολύ εύκολα να χειραγωγήσουν και να καθοδηγήσουν τους αναγνώστες, είναι ότι λόγω της ευρείας κυκλοφορίας τους, μπορούσαν να είναι προσβάσιμα σε μια μερίδα αναγνωστικού κοινού όχι ιδιαίτερα μορφωμένου. Με την ανάγνωσή τους αποσκοπούσαν στην τέρψη αρχικά και στην συνέχεια ενδιαφερόντουσαν να ικανοποιήσουν την επιστημονική τους περιέργεια. Οι αναγνώστες ήταν πολύ εύκολο να αποτελέσουν εργαλείο πνευματικής χειραγώγησης και καθοδήγησης. Αυτός ήταν και ένας από τους βασικούς λόγους που οι κύριες περιγραφές της Κέρκυρας καταγράφονται τον 18^ο αιώνα και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα όπου πραγματοποιούνται πολιτικές εξελίξεις και μια από τις σημαντικότερες ήταν η συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο. Με την ανάγνωση του κειμένου οι Κερκυραίοι θα μπορούσαν να βρουν και

πάλι την εθνική τους ταυτότητα και να παραδειγματιστούν από τους αρχαίους. Για να πραγματοποιηθεί αυτό, η εκπαίδευση θα αποτελούσε και θα διαδραμάτιζε τον πρωτεύοντα ρόλο. Καταλήγουμε έτσι, στο συμπέρασμα ότι οι Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες αποτελούν ιδανική περίπτωση συνδυασμού περιηγητικής αφήγησης και διδακτικού κειμένου στη διαμόρφωση της ελληνικής συνείδησης. Ένας ακόμη λόγος συγγραφής του έργου αυτού είναι ο εξής. Ο Κουιρίνι όντας νεοδιορισθείς επίσκοπος Κέρκυρας το 1723, συνειδητοποιώντας την στρατηγική θέση του νησιού στο κατώφλι της Ανατολής, συνέλαβε την σύνθεση αυτού του έργου με σκοπό να εξάψει την περιέργεια και το ενδιαφέρον των Ευρωπαίων να γνωρίσουν τον τόπο από κοντά. Ανέτρεξε στο μυθολογικό παρελθόν της Κέρκυρας και έτσι ανασύνθεσε μια <<φανταστική>> λογοτεχνική ιστορία του νησιού. Όπως ο Κουιρίνι έγραψε το έργο αυτό, έτσι και η αναγωγή του Βούλγαρη δεν είναι τυχαία. Ο ίδιος ασχολείται με το έργο αυτό για λόγους πολιτικούς καθώς μέσα από αυτό προσπαθεί να αποδείξει την ύπαρξη σταθερών δεσμών ανάμεσα στο Βυζαντινό και στο Βενετικό πολιτισμό και την γόνιμη συνύπαρξη της Κέρκυρας. Η ιστοριογραφική σκέψη επιστρατεύεται εδώ για να νομιμοποιήσει όχι μόνο την Βενετία αλλά και το πολιτικό στάτους της Κέρκυρας, δηλαδή την κατοχή της εξουσίας από τους ευγενείς των οποίων ο σεβασμός της ιστορίας της Ελλάδος είναι στενά συνδεδεμένος με την ακλόνητη πίστη προς την Βενετία η οποία και εξασφάλιζε την παραμονή τους στην τοπική αυτοδιοίκηση. Άλλοι λόγοι συγγραφής του έργου ήταν ότι η πολιτική διάσταση αποτελεί βασικό διακριτικό ολόκληρης της κατηγορίας των περιηγητικών κειμένων, των περιγραφικών ταξιδιών σε άγνωστα μέρη με στόχο άμεσα την σύνταξη μιας γεωγραφικής και ανθρωπολογικής μελέτης ενός άγνωστου κόσμου και έμμεσα την προβολή του νέου και του εξωτικού σε σχέση με τον κόσμο του συγγραφέα και των αναγνωστών. Η περίπτωση της Κερκυραϊκής προϊστορίας αποτελεί για τον Βούλγαρη μια μοναδική ευκαιρία να κατασκευάσει εκλεκτικά το παρελθόν της πατρίδας του και έτσι ο τρόπος συγγραφής θα αποτελέσει και θα προσφέρει ένα επιτυχημένο πρότυπο.

Εκτός από το συγγραφικό του έργο και τις πληροφορίες που έδωσε στον λαό της Κέρκυρας, μεγάλη είναι και η συμβολή του στην διαχρονική αξία του περιηγητισμού καθώς μέσα από αυτήν έγιναν γνωστά λογοτεχνικά, ιστορικά, πολιτικά, οικονομικά στοιχεία στους μεταγενέστερους περιηγητές και αναγνώστες.

2.1 Διαχρονική αξία περιηγητικού έργου Βούλγαρη.

Στο έργο αυτό υπάρχουν λογοτεχνικά κείμενα (ποιητικά και πεζά), ερμηνείες αρχαίων σχολιαστών, αναλύσεις μεταγενέστερων ερμηνευτών, ελληνικά και λατινικά κείμενα και όλα θεωρούνται αξιόπιστα και δεν μπορούν να δεχτούν αμφισβήτηση καθώς υπάρχουν στοιχεία που τα τεκμηριώνουν. Λογοτεχνικά στοιχεία παρατηρούνται στο τελευταίο κεφάλαιο που έχει ονομαστεί κεφάλαιο-σφραγίδα το οποίο ανταποκρίνεται στο είδος της αφήγησης αλλά και συνδιαλέγεται με κλασικές λογοτεχνικές τεχνικές ποιητικής. Μέσα από όλα αυτά η λογοτεχνική αξία του περιηγητισμού είναι μεγάλη γιατί δεν θέλει μόνο να ψυχαγωγήσει τον αναγνώστη αλλά θέλει να τον διδάξει.

Η ιστορική αξία του περιηγητισμού και ειδικότερα του περιηγητικού έργου του Ευγένιου Βούλγαρη είναι μεγάλη, καθώς λόγω των γεγονότων που πραγματοποιήθηκαν, η Κέρκυρα επηρεάστηκε άμεσα και αυτό γιατί το νησί των Φαιάκων, αποτελούσε συνήθως τον τελευταίο σταθμό των Ευρωπαίων πριν από την είσοδο τους στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το σημαντικότερο ιστορικό στοιχείο ήταν ότι με την αποχώρηση των Βενετών από τα Επτάνησα, η ανεξαρτησία του νησιού συνεπάγονταν επαναπροσδιορισμό της εθνικής τους ταυτότητας. Αυτός ήταν και ο σκοπός του κειμένου αυτού, της εκμετάλλευσης των ιστορικών γεγονότων με σκοπό οι Κερκυραίοι να επιλέξουν την εθνική τους ταυτότητα.

Στο περιηγητικό κείμενο υπάρχει πληθώρα ιστορικών στοιχείων των αρχαίων χρόνων , με σκοπό την καθοδήγηση του αναγνωστικού κοινού , όπως η συνεχής μνεία ότι οι Κερκυραίοι ονομάζονται Φαίακες. Η αναφορά γύρω από την μυθολογική παράδοση για τον οικιστή Ναυσίθοο , η επίσκεψη του Οδυσσέα στο νησί των Φαιάκων , αλλά και η εμπόλεμη σύρραξη ανάμεσα στην Κέρκυρα και στην Κόρινθο καθώς και η αφήγηση του Πελοποννησιακού πολέμου . Όλες οι ιστορικές ανακατατάξεις του παρόντος αλλά και του παρελθόντος έγιναν γνωστές στον αναγνώστη. Ο Βούλγαρης ,εκμεταλλευόμενος τα ιστορικά στοιχεία και την ιστορική αξία του περιηγητισμού κατάφερε να κατασκευάσει εκλεκτικά το παρελθόν της πατρίδας του και να καθοδηγήσει τον λαό της Κέρκυρας.

Η γεωγραφική αξία του περιηγητικού κειμένου είναι σημαντική καθώς η γεωγραφική θέση της Κέρκυρας στο μεταίχμιο της Οθωμανικής Ανατολής προσέδιδε στο νησί ένα status εξωτικό στα μάτια των Δυτικοευρωπαίων και χρησιμοποιήθηκε για να προσελκύσει το κοινό αυτό , αλλά και να κάνει τους κατοίκους να επιλέξουν την εθνική τους ταυτότητα . Το νησί σύμφωνα με τον Κουιρίνι είχε στρατηγική θέση στο κατώφλι της Ανατολής. Το έργο είχε ως στόχο μέσω των γεωγραφικών στοιχείων που δίνονταν στον αναγνώστη να εξάγει την περιέργεια των Ευρωπαίων να γνωρίσουν το νησί από κοντά και να πουν την άποψη τους για τα όσα έχουν γραφτεί. Αυτός είναι και ο λόγος ύπαρξης πολλών μυθολογικών, γεωγραφικών στοιχείων που αφορούν το παρελθόν της Κέρκυρας ,όπως η περιγραφή της Σχερίας με επίκεντρο την επίσκεψη του Οδυσσέα στο νησί των Φαιάκων, αλλά και η εξερεύνηση του ήρωα στην ακτή του νησιού. Η λεπτομερής περιγραφή της επιστροφής των Αργοναυτών στην Κολχίδα , η γεωγραφική ταύτιση της Σχερίας με την Κέρκυρα έκανε το έργο να αποτελέσει μια συναρπαστική αλλά ρεαλιστική ταξιδιωτική εμπειρία με βάση τα γεωγραφικά δεδομένα της εποχής . Όλα αυτά αποτέλεσαν τις θεμελιώδεις ιδέες στην σύλληψη και τον ορισμό του περιηγητικού κειμένου.

Εκτός από την γεωγραφική αξία του περιηγητισμού σημαντική ήταν και η πολιτική του αξία ίσως να ήταν και το σημαντικότερο στοιχείο που χρησιμοποιήθηκε στο έργο του Βούλγαρη. Το κείμενο του προώθησε πολιτικές σκοπιμότητες και αυτό δικαιολογεί την απόφαση του Βούλγαρη να ασχοληθεί τα τελευταία χρόνια της ζωής, του με την μετάφραση του Primordia Corcyrae . Πέρα από το ιδεολογικό πλαίσιο , που ενθάρρυνε την παραγωγή της ταξιδιωτικής γραμματείας και την καθιέρωση της ως γραμματειακό είδος , ο τρόπος με τον οποίο ο Βούλγαρης συνδύασε την πολιτική προβολή της πατρίδας του έκανε το κείμενο να αποτελέσει ένα ιδιόρρυθμο δείγμα της περιηγητικής αφήγησης. Το έργο του αποτέλεσε εργαλείο πνευματικής καθοδήγησης λόγω του ότι ήταν προσβάσιμο σε μια μερίδα αναγνωστικού κοινού όχι ιδιαίτερα μορφωμένου , μέλη της κατώτερης κοινωνικής τάξης τα οποία προσέγγιζαν την περιηγητική αφήγηση ως τέρψη και δεν ενδιαφέρονταν να επιβεβαιώσουν συγκεκριμένες πολιτικές και ιδεολογικές αντιλήψεις.

Η πολιτική αξία του περιηγητισμού σε αυτό το έργο , συνδυάστηκε με τα ιστορικά γεγονότα και τις πολιτικές εξελίξεις στην Κέρκυρα , που πραγματοποιούνταν στα τέλη του 18 αιώνα και στις αρχές του 19ου αιώνα. Το 1797 με την συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο (Campo Formio) οι Βενετοί αποχώρησαν από τα Επτάνησα και ανακηρύχθηκαν σε αυτοδιοικούμενη περιοχή , << Επτάνησος Πολιτεία>> . Η ανεξαρτησία του νησιού επαναπροσδιόρισε την πολιτική και την εθνική ταυτότητα των Κερκυραίων. Η επαναπροσθήκη αυτή θα γίνονταν μέσω του έργου αυτού , με τρόπο που ο αναγνώστης θα οδηγούνταν στην επιλογή της εθνικής του ταυτότητας. Ακόμα και τα κεφάλαια που γράφτηκαν περιείχαν πολιτικά στοιχεία , όπως στο κεφάλαιο 9 όπου ο Βούλγαρης έλεγε αναλυτικά για το πολιτικό σύστημα των Φαιάκων (συνδυασμός μοναρχίας και αριστοκρατίας) με σκοπό να επηρεάσει τους κατοίκους της Κέρκυρας.

Αυτό που παρατηρεί ο αναγνώστης είναι ότι με την χρήση του σωστού λόγου στην πολική, μπορεί ο συγγραφέας να καθοδηγήσει τον αναγνώστη σε σωστά ή λάθος μονοπάτια , να τον πληροφορήσει αλλά και να τον καθοδηγήσει με έμμεσες πληροφορίες που δεν γίνονται εύκολα αντιληπτές.

Οι αδελφοί Ζώσιμα ανέλαβαν τα έξοδα εκτύπωσης του έργου αλλά και τη δωρεάν διανομή στους φιλόλογους . Κατέληξε να είναι ένα έργο εύκολα προσβάσιμο ενώ παράλληλα αποδείκνυε πόσο μεγάλη στρατηγική και εμπορική σημασία είχε η θέση του νησιού στον γεωγραφικό χώρο, καθώς και την πολυτιμότητα της.

2.2 Λαίδη Μόνταγκιου διαχρονική αξία έργου της

Εκτός από τον Βούλγαρη στον ελλαδικό χώρο σημαντική ήταν και η προσφορά της Λαίδης Μόνταγκιου στον χώρο του εξωτερικού . Μέσω της ανάλυσης του άρθρου της Ρούσσου για την Λαίδη Μόνταγκιου , έγινε γνωστός ο τρόπος περιήγησης και συγγραφής της αλλά και η προσφορά της, στη μετεξέλιξη του περιηγητισμού . Παρουσιάστηκαν διάφορες δικές της απόψεις με στόχο να βοηθήσουν τον αναγνώστη να καταλάβει καλύτερα το έργο που του παρουσιάζονταν και να σχηματίσει την δική του γνώμη.

Αρχικά γνωστοποιήθηκε η ιστορική αξία του περιηγητισμού, η οποία σε αυτό το έργο , είναι σπουδαία καθώς έγινε γνωστό το κίνημα του Διαφωτισμού .Ένα κίνημα που τοποθετεί την ανάγνωση των ταξιδιωτικών αφηγήσεων στο κέντρο των αναζητήσεων της εποχής , όπου το ανθρώπινο πνεύμα στρέφεται σε άλλα μονοπάτια. Στην καταγραφή , την κατηγοριοποίηση , την κριτική αξιολόγηση του τότε γνωστού κόσμου. Μέσω αυτού του γεγονότος πραγματοποιήθηκε η μετατόπιση της ευρωπαϊκής σκέψης από τον κλασικισμό στον διαφωτισμό. Σε μια εποχή ιστορικών ανακατατάξεων οι επιστολές της Μόνταγκιου οδήγησαν στην διαμόρφωση και στην διάδοση των ευρωπαϊκών ιδεών και αντιλήψεων περί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η Μόνταγκιου σύμφωνα με τη Ρούσσου, ήταν η πρώτη γυναίκα που μίλησε για ένα θέμα που θεωρήθηκε σημαντικό για την εποχή και έσωσε πολλές ζωές :την εισαγωγή του εμβολιασμού κατά της ευλογιάς στην Αγγλία, ωστόσο αν η Μόνταγκιου έφερε<< το μυστικό κατά της ευλογιάς στην Αγγλία >>. Δεν έφτανε αυτό προκειμένου οι αναγνώστες να έχουν μια προκαταβολικά θετική αντιμετώπιση απέναντι της. Έτσι , ο κριτικός του περιοδικού Annie Litteraire την συνέκρινε με τα <<πιο ωραία πνεύματα >> της πατρίδας του , τον Πούπ και Κόνγκρηβ που ήταν άντρες.

Η άποψη των αντρών στην εποχή της λαμβανόταν σοβαρά, οι αναγνώστες τους αντιμετώπιζαν με θαυμασμό, ενώ οι γυναίκες αντιμετώπιζονταν με απαξία. Το όνομά τους δεν γίνονταν γνωστό και δεν υπήρχε από κανέναν η απαιτούμενη σημασία.

Ένα άλλο ιστορικό στοιχείο ήταν ότι σύμφωνα με την Ρούσσου, η Μόνταγκιου άρθρωσε με τις <<αιρετικές >> παρατηρήσεις της , έναν λόγο που φαίνεται να εμπεριέχει ιδέες Άγγλων Διαφωτιστών περί θρησκείων και δογμάτων , κάτι που κρίθηκε αρνητικά από τον κριτικό του περιοδικού και πολλές παρατηρήσεις της δεν έγιναν γνωστές λόγω του ότι θα προκαλούσαν αντιδράσεις.

Συχνά στο άρθρο της Ρούσσου αναφέρεται ότι η Μόνταγκιου δεν ήταν επηρεασμένη από το κίνημα του Διαφωτισμού αλλά και από το πνεύμα του :δηλαδή την αμφιβολία , την εμπειρική εξέταση , την αμφισβήτηση , δημιουργώντας θεωρητικά ζητήματα που οδηγούσαν σε νέες αισθητικές αντιλήψεις. Το έργο της έδωσε τη δυνατότητα στον αναγνώστη να

παρακολουθήσει στενά τις νέες ιδέες που έκαναν την εμφάνιση τους, και να τον ετοιμάσει με το πέρασμα των χρόνων να ενστερνιστεί με μεγάλο ενθουσιασμό , αλλά όχι αστόχαστα και χωρίς προηγούμενο κριτικό έλεγχο τα όσα είχαν ειπωθεί από την ίδια και άλλους περιηγητές.

Με το έργο της δίνεται η ευκαιρία στον αναγνώστη να μπει στο πνεύμα το οποίο κυριάρχησε στην πνευματική ζωή και εκφράστηκε δυναμικά σε ολόκληρο το φάσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας στις επιστήμες, στις τέχνες, στην πολιτική ακόμα και στην θρησκεία. Στην κριτική ενός κειμένου δεν μπορεί να τεθεί κανένα όριο , δεν μπορεί να υπάρξει κανένας περιορισμός και φραγμός γι αυτό η Ρούσσου ανέφερε ότι όπως εκείνη θα ασκήσει κριτική στο έργο της Λαΐδη Μόνταγκιου , έτσι και ο οποιοσδήποτε μπορεί χωρίς περιορισμούς και αμφιβολίες να κάνει το ίδιο. Πέρα όμως από την κριτική που έγινε μεγάλη αξία είχε και το ίδιο το έργο της Μόνταγκιου .Το δημοσιευμένο της έργο περιελάμβανε το σύνολο σωζόμενων επιστολών της όπως δοκίμια, ποιήματα και πεζά . Το μόνο σίγουρο ήταν ότι έλειπε πληθώρα κειμένων όπως επιστολές, το ημερολόγιο που κρατούσε καθημερινά, επιστολές μεγάλου πολιτικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος που δημοσιεύτηκαν στον κύκλο του φιλικού της περιβάλλοντος και στην συνέχεια χάθηκαν για διάφορους λόγους.

Εκτός όμως από την πληθώρα διαφορετικών ειδών κειμένων που έγραψε , σημαντικό ρόλο στο να υπάρξει μεγάλη λογοτεχνική αξία στα κείμενα της , ήταν και η αριστοκρατική της καταγωγή που διαδραμάτισε μεγάλο ρόλο στον τρόπο σκέψης της και γραφής της. Η ίδια άνηκε σε ένα περιβάλλον όπου ευνοήθηκε η σωστή ανατροφή της μέσω της ανάγνωσης βιβλίων αρχαίας και σύγχρονης γραμματείας από την πλουσιότατη πατρική βιβλιοθήκη , αλλά και η ανάπτυξη του κριτικού στοχασμού μέσω οικογενειακών γνωριμιών με σημαντικές προσωπικότητες από τον κόσμο των αγγλικών γραμμάτων , που διαμόρφωσαν τις βασικές αρχές της προσωπικότητάς της , αλλά και των έργων που έγραφε. Ο αναγνώστης, ανακάλυψε μέσω της κριτικής την λογοτεχνική αξία των έργων της καθώς και εκείνη αυτό είχε σαν σκοπό και στόχο , να καλλιεργήσει το πνεύμα των αναγνωστών.

Ακόμα και το περιοδικό , που άσκησε κριτική στο περιηγητικό κείμενο της Μόνταγκιου απέκτησε με το πέρασμα των χρόνων μεγάλη λογοτεχνική αξία. Το περιοδικό αυτό ονομάστηκε *Annee Litteraire* και θεωρείται μέχρι και σήμερα ένα πολύ σημαντικό μνημείο της εποχής , όχι μόνο λόγω της μακροβιότητάς του , αλλά και λόγω των κειμένων που επέλεξε να ασκήσει κριτική. Τα άρθρα του έχουν την συνήθη μορφή επιστολών όπου ένας ανώνυμος επιστολογράφος κρίνει ένα ή περισσότερα έργα που δημοσιεύτηκαν πρόσφατα , αναφέροντας τα σημαντικότερα αποσπάσματα και ασκώντας κριτική σε λογοτεχνικά , πολιτικά, ιστορικά, κοινωνικά στοιχεία του κειμένου.

Αποκλειστικός σκοπός των άρθρων αυτών είναι η λογοτεχνική κριτική , παρόλο που κάποιες φορές δημοσιεύτηκαν πρωτότυπα κείμενα ή γράμματα προς τον εκδότη. Το *Annee Litteraire* δίνει μια πολύ ενδιαφέρουσα εικόνα των γαλλικών μεταφράσεων της εποχής, οι οποίες καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα κειμένων και λογοτεχνικών ειδών της εποχής από την ποίηση μέχρι την πολιτική, την ιστορία την γεωγραφία και τις φυσικές επιστήμες. Μέσω του περιοδικού αυτού η λογοτεχνική αξία των κειμένων αυξήθηκε λόγω του ό,τι ο αναγνώστης μέσω αυτής μπόρεσε να καταλάβει τον τρόπο που πραγματοποιούνταν η βιβλιοκρισία και να καταλάβει τον χαρακτήρα του κριτικού. Πολλές φορές ο κριτικός , παρουσίαζε τις επιστολές, σαν να πρόκειται σχεδόν για μία συνεχόμενη αφήγηση , κάνοντας περιορισμένα σχόλια και επισημάνσεις , ενώ παρέθετε αυτούσια και μέσα σε εισαγωγικά , εκτενή αποσπάσματα τους.

Ένα άλλο λογοτεχνικό στοιχείο που παρατηρείται είναι ότι η συγγραφέας προσπαθώντας να καταστήσει αληθοφανή τα όσα λέγονται στην περιγραφή της, αλλά και να μετριάσει την

έκπληξη του αναγνώστη, πραγματοποιεί επίκληση στο συναίσθημα και προβαίνει σε συγκρίσεις έργων ζωγραφικής. Χρησιμοποιεί την συγκεκριμένη λογοτεχνική αναφορά, ώστε να δημιουργήσει ένα ονειρικό σκηνικό στην επιστολή της για τις γυναίκες και τα λουτρά της Σόφιας. Ένα άλλο λογοτεχνικό στοιχείο είναι η σύνδεση με τους όρους <<τυραννία >> και <<δεσποτισμός>>. Η Μόνταγκιου δεν αναφέρει τον <<δεσποτισμό>> για να περιγράψει την αυθαιρεσία της εποχής, αντίθετα οδηγείται σε χαρακτηρισμούς <<καταπιεστής>> και προβαίνει συνεχώς σε συγκρίσεις των χριστιανικών δογμάτων. Για να στηρίξει η Μόνταγκιου την θεωρία της περί δεσποτισμού, έχει διαβάσει ταξιδιωτικές αφηγήσεις που προηγήθηκαν των επιστολών της. Στην συνέχεια ενώ η Μόνταγκιου από την μια μεριά θέτει υπό αμφισβήτηση κάποιες προϋπάρχουσες αντιλήψεις για την θέση της γυναίκας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από την άλλη δεν διστάζει να περιγράψει τις γυναίκες των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων με τρόπο εξωτικό, γεμάτο μυστήριο και πολυτέλεια.

Ένα άλλο στοιχείο που παρατηρείται μέσω της ανάγνωσης των κειμένων της είναι ότι η Μόνταγκιου χρησιμοποιεί την φαντασία στην περιγραφή της. Αναφέρεται σε αρχαία και λατινικά λογοτεχνικά έργα από την Όμηρο έως τον Θεόκριτο και τον Βιργίλιο. Εντυπωσιασμό προκαλεί και η περιγραφή της φύσης που μόνο ένας λογοτέχνης θα μπορούσε να πραγματοποιήσει. Έτσι η εμπειρία αυτή αποκτά αποκαλυπτικό χαρακτήρα. Μέσω των επιστολών της ο αναγνώστης διαπιστώνει ότι σε πολλά σημεία, αντικατοπτρίζεται το πνευματικό κλίμα των χρόνων που προηγήθηκαν της Μόνταγκιου. Ενώ από την μια μεριά φαίνεται να είναι διαποτισμένη από το πνεύμα της αρχαίας ελληνικής και λατινικής λογοτεχνίας, από την άλλη είναι σε μεγάλο βαθμό επηρεασμένη από το πνεύμα του πρώιμου Διαφωτισμού.

Οι επιστολές αυτές διακατέχονται από πολλές λογοτεχνικές αρετές. Το κριτικό πνεύμα αφυπνίζεται μόνο όταν πρόκειται για λογοτεχνικές αναφορές, αναλογίες και θέματα που προέρχονται από την κλασική παράδοση. Ο κριτικός των επιστολών παραβλέπει το γεγονός ότι η Μόνταγκιου αναφέρεται στο καινούργιο, στο διαφορετικό. Γι αυτόν ο κλασικισμός ήταν εκείνος που έδωσε την κίνηση, την μετακίνηση, την αναζήτηση, την αμφιβολία που εξέθρεψε ο Διαφωτισμός, συνθήκες που ευνόησαν την λογοτεχνική αξία των κειμένων αλλά και ευνόησαν ιδιαίτερα τα ταξίδια και τις αφηγήσεις μέχρι το 1789, την χρονιά της Γαλλικής Επανάστασης.

Η Λαίδη Μόνταγκιου ήταν μια εμβληματική φυσιογνωμία στην ιστορία της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας του 18ου αιώνα. Η γεωγραφική περιοχή την οποία κάλυψε και έγινε περισσότερο γνωστή, και αναφέρονται στις 52 επιστολές της είναι κατά την διάρκεια του ταξιδιού της και της παραμονής της στην Κων/πόλη από τον Αύγουστο του 1716 έως τον Μάιο του 1718. Ο σκοπός το ταξιδιού της δεν ήταν να κάνει γνωστό το γεωγραφικό της ταξίδι και να αποδείξει την γεωγραφική αξία του περιηγητισμού, αλλά να συνοδεύσει τον σύζυγο της. Ήταν η πρώτη Ευρωπαία που επισκέφθηκε και περιέγραψε παρόμοιους χώρους που προορίζονταν αυστηρά για γυναίκες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η Λαίδη Μόνταγκιου δεν περιορίζεται μόνο στον εξωτερικό γεωγραφικό χώρο αλλά μπαίνει και στον εσωτερικό χώρο. Καταγράφει με πλήρη λεπτομέρεια τα όσα βλέπει, μπαίνει σε χώρους που ποτέ δεν θα τόλμαγε καμία γυναίκα να μπει λόγω της κοινωνικής καταγωγής με σκοπό μέσω της περιγραφής της να προκαλέσει το ενδιαφέρον και την έκπληξη του αναγνώστη αλλά και να θέσει ερωτήματα που ποτέ κανένας περιηγητής - ταξιδιώτης δεν είχε θέσει ποτέ. Αναφέρεται σε γεωγραφικούς χώρους του παρελθόντος με σκοπό να τους συγκρίνει με αυτούς που περιγράφει. Αναφέρεται στον αρχαίο κόσμο ως πρότυπο του αισθητικού ιδεώδους και πηγή έμπνευσης για τους μεταγενέστερους περιηγητές.

Μέσα από την μελέτη του γεωγραφικού χώρου ο αναγνώστης οδηγείται σε συμπεράσματα .Τα συμπεράσματα είναι πολλά, όπως ότι η γεωγραφική αξία του περιηγητισμού είναι μεγάλη και παραμένει αναλλοίωτη στο πέρασμα των χρόνων, καθώς μέσω της περιγραφής της Μόνταγκιου και της ανάλυσης της Ρούσσου γίνονται γνωστά μέρη στον αναγνώστη που δεν τα έχει επισκεφθεί. Με αυτόν τον τρόπο του καλλιεργείται η θέληση της επίσκεψης στα μέρη αυτά. Γίνονται γνωστά τα ήθη , τα έθιμα και οι παραδόσεις των λαών και οι διαφορές τους, είτε αυτές είναι οικονομικές, είτε κοινωνικές, είτε θρησκευτικές. Θίγονται καιρικά ζητήματα όπως θρησκευτικά αλλά και κοινωνικά και το σημαντικότερο ,η θέση της γυναίκας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Μέσω του συγκεκριμένου τρόπου ανάλυσης δημιουργήθηκε η ανάγκη σε καλλιτέχνες εκείνης της εποχής αλλά και σε μεταγενέστερους π.χ. ζωγράφους , να αναπαραστήσουν αυτά που διάβασαν δημιουργώντας μεγάλης σημασίας έργα τέχνης που έγιναν γνωστά και στις επόμενες γενιές. Επιπλέον γίνονται γόνιμες συγκρίσεις μεταξύ παρελθόντος και της εποχής της συγγραφής.

Η πολιτική επηρέασε και διαμόρφωσε την προσωπικότητα της Λαίδης Μόνταγκιου. Δεν ήταν μόνο η αριστοκρατική της καταγωγή ,όσο οι προοδευτικές πολιτικές θέσεις του πατέρα της που εντάχθηκε στο κόμμα των Ουίγων (Whigs). Μέσα από την ανάλυση των επιστολών της , η πολιτική αξία των ταξιδιών της γίνεται ακόμα πιο σημαντική. Καθιστά γνωστό τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονταν οι πασάδες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα ,αλλά και τη μεγάλη διαφθορά της στρατιωτικής κυβέρνησης, παρόλο που η θρησκεία τους απαγόρευε τέτοιου είδους βαρβαρότητες .Ακόμα η πολιτική ήταν εκείνη που επηρέασε και τον κριτικό της Μόνταγκιου (Annee Litteraire) και έδειξε στον αναγνώστη πως μπορεί μέσω συγκεκριμένων αναφορών να οδηγηθεί σε συγκεκριμένα μονοπάτια. Ήταν εκείνος που απέφυγε να παραθέσει μεγάλο σε έκταση απόσπασμα της επιστολής της Μόνταγκιου , όπου αναφέρονταν σε διάφορες θρησκευτικές αιρέσεις στην Οθωμανική Αυτοκρατορία , όπως του Ισλάμ και το Κοράνι. Αυτό πραγματοποιήθηκε γιατί η Μόνταγκιου καταφέρονταν συχνά ανοιχτά εναντίον της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας προβαίνοντας συνεχώς σε συγκρίσεις μεταξύ των χριστιανικών δογμάτων .Η πολιτική δεν λειτουργούσε αυτούσια αλλά συνδέονταν άμεσα με την θρησκεία , καθώς ο θρησκευτικός ζήλος του Γάλλου κριτικού του περιοδικού δεν σταμάτησε στην λογοκρισία των όσων ειπώθηκαν. Έτσι οι παρατηρήσεις που πραγματοποιήθηκαν έκαναν τον αναγνώστη να αμφισβητήσει τα όσα διάβαζε καθώς δεν υπήρχε η απαιτούμενη αντικειμενικότητα.

Σημαντική ήταν και η οικονομική αξία του έργου της Μόνταγκιου. Αποτελούσε έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες για εκείνη την εποχή αλλά και μεταγενέστερα στο να πραγματοποιηθούν περιηγήσεις. Αν κάποιος δεν ήταν οικονομικά ανεξάρτητος και αν το ταξίδι που πραγματοποιούσε δεν του απέφερε κάποιο οικονομικό κέρδος , τότε δε θα πραγματοποιούνταν η περιήγηση . Ένα ταξίδι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία για να πραγματοποιηθεί τον 18ο αιώνα , ήταν σαφώς δυσχερές καθώς οι απαιτήσεις για να υλοποιηθεί ήταν πολλές. Για να αποτολμήσει κανείς κάτι τέτοιο θα έπρεπε να έχει ισχυρά οικονομικά κίνητρα , ιδιαίτερη επαγγελματική αναγκαιότητα, ισχυρές θρησκευτικές ή αρχαιοελληνικές αναζητήσεις. Όλα αυτά απέρρεαν από τις ανάγκες που διαμόρφωσαν αφενός η σταδιακή διεθνοποίηση της πολιτικής και του εμπορίου και αφετέρου η συνακόλουθη εντατικοποίηση του οικονομικού , στρατηγικού και πολιτικού ανταγωνισμού μεταξύ των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων.

Συγκεκριμένα η Ρούσσου μας αναφέρει ότι η οικονομική αξία του περιηγητικού ταξιδιού της Μόνταγκιου ήταν μεγάλη. Μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα κυκλοφόρησαν μεταφράσεις στα αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά, και γερμανικά. Με το ταξίδι της, βοήθησε να γίνουν γνωστές οι λογοτεχνικές , οι πολιτικές και οι ιστορικές αξίες της εποχής της αλλά και η γυναικεία

λογοτεχνία ,να γίνει γνωστή σε περισσότερο αναγνωστικό κοινό. Μέσω των επανεκδόσεων που πραγματοποιήθηκαν, δημιουργήθηκε το αίσθημα σε πολλούς αναγνώστες να επισκεφθούν τα μέρη όπου πήγε η ίδια. Οι επιστολές της που αφορούσαν το ταξίδι της στην Ανατολή έγιναν σημείο αναφοράς σε σημαντικό βαθμό για άλλους περιηγητές που ταξίδεψαν και έγραψαν για την Οθωμανική Αυτοκρατορία μετά από αυτήν. Τέλος η Ρούσσου τεκμηριώνει την αξία του έργου της καθώς η βιβλιοκρισία των επιστολών της που δημοσιεύτηκαν στην *Annee Littéraire* το 1763, ήταν και η χρονιά που κυκλοφόρησαν όχι μόνο η πρώτη και η δεύτερη αγγλική έκδοση αλλά και η γαλλική μετάφραση. Η εντυπωσιακή αυτή ταχύτητα κάθε άλλο παρά τυχαία ήταν καθώς η Μόνταγκιου , ήταν ήδη γνωστή στο ευρωπαϊκό κοινό , έτσι κάποιοι εκδότες το εκμεταλλεύτηκαν όλο αυτό σε οικονομικό επίπεδο και αναγνώρισαν πολύ γρήγορα την εμπορική αξία των επιστολών. Εκείνοι μπορεί να έκαναν γνωστές τις επιστολές για οικονομικούς λόγους αλλά χωρίς να το καταλάβουν, έδωσαν στον αναγνώστη γνώσεις που ήταν πρωτόγνωρες γι αυτούς , του δημιούργησαν την κριτική σκέψη και τον οδήγησαν στην αμφισβήτηση αλλά και στην ανταλλαγή απόψεων στα όσα διάβασαν.

2.3 Σύγκριση Ευγένιου Βούλγαρη Λαίδης Μόνταγκιου

Για να γίνει μια σωστή αξιολόγηση των κειμένων του Ευγένιου Βούλγαρη και της Λαίδης Μόνταγκιου ως περιηγητικών αναφέρονται από την Ρούσσου οι διάφορες απόψεις σχετικά με τον όρο κριτική αλλά και με το αν μπορεί να τεθούν όρια ή όχι στον τρόπο που μπορεί κάποιος να ασκήσει κριτική. Η Ρούσσου αναφέρει ότι μέσα από τον απολυταρχισμό του παλαιού καθεστώτος που δεν μπορεί να ασκηθεί κριτική, αναδύεται σταδιακά η δημόσια σφαίρα. Τα έργα αυτά μπορούν να θεωρηθούν ως ένας προνομιακός <<τόπος>> όπου οι άνθρωποι των γραμμάτων, όπως τους ονόμαζε ο Βολταίρος ,κατείχαν ιδιαίτερη θέση. Με το πέρασμα του χρόνου έγιναν πρωταγωνιστές και τα όργανα της νέας εποχής, που μέσω των απόψεων τους και της κριτικής τους δημιούργησαν νέες ιδέες αλλά και νέα ερωτήματα στο αναγνωστικό κοινό. Αυτό συνέβη και με το έργο της Λαίδης Μόνταγκιου αλλά και με το συγγραφέα Ευγένιο Βούλγαρη. Ο Βούλγαρης ήταν επηρεασμένος από τον Βολταίρο και γι αυτό στις Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες πέρα από την αναφορά γεγονότων είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο, εξέφραζε την γνώμη του με σκοπό να καθοδηγήσει τους κατοίκους της Κέρκυρας να βρουν την εθνική τους ταυτότητα αλλά και να οδηγήσει τους Ευρωπαίους να επισκεφτούν την Κέρκυρα και να πραγματοποιήσουν έρευνα σε όσα έχουν ειπωθεί. Η Λαίδη Μόνταγκιου ήταν και εκείνη επηρεασμένη από τον Βολταίρο και γι αυτό στις επιστολές της ανέφερε με άμεσο τρόπο γεγονότα, προέβαλε τη διαφορετική της γνώμη για τον τρόπο άσκησης της εξουσίας ,μίλησε για την θέση της γυναίκας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία με σκοπό , να κάνει τους αναγνώστες –μελετητές να διευρύνουν τους ορίζοντές τους αλλά και να αντιληφθούν τις διαφορές που υπήρχαν σε άλλα κράτη ασκώντας με άμεσο τρόπο οξεία κριτική στην χώρα της. Οι επιρροές της μπορεί να ήταν ίδιες με εκείνες του Βούλγαρη αλλά ο τρόπος άσκησης κριτικής που χρησιμοποιούσε ο καθένας ήταν διαφορετικός. Μπορεί η Λαίδη Μόνταγκιου να ήταν εμβληματική φυσιογνωμία στην ιστορία της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας του 18^{ου} αιώνα , να κέρδισε μια θέση στα ιδεώδη του Διαφωτισμού ωστόσο αυτό που παρατηρείται είναι μια καίρια διαφορά με τον Ευγένιο Βούλγαρη. Η Μόνταγκιου έγινε γνωστή στο κοινό μετά τον θάνατο της μέσω της δημοσίευσης των επιστολών της ενώ ο Βούλγαρης ήταν ήδη γνωστός όταν δημιουργούσε τις << Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες>>. Το έργο του γνώρισε πολλές επανεκδόσεις και όλα έγιναν με την συγκατάθεση του σε αντίθεση με την Μόνταγκιου που κανένας δεν ζήτησε την άδεια της για να δημοσιεύσει τις επιστολές της.

Μπορεί οι ταξιδιωτικές περιγραφές του Βούλγαρη , να οδηγούσαν μέρος των αναγνωστών στην συνειδητοποίηση της φιλομάθειας και την αποδοχή της ως αρετή έκφρασης του πνεύματος και να οδηγούνταν υποσυνείδητα στον ασπασμό των βασικών αρχών του Διαφωτισμού για τις οποίες όμως μίλησε έμμεσα, σε αντίθεση με την Μόνταγκιου όπου εκείνη μίλησε άμεσα για τις ιδέες αυτές και γι αυτό δέχτηκε σκληρή και πολλές φορές αρνητική κριτική. Ακόμα και το φύλο έπαιξε ρόλο σε μια κοινωνία, όπου η γυναίκα δεν μπορούσε τόσο εύκολα να πει την άποψη της. Η ίδια εξέφρασε την άποψη της για ζητήματα κοινωνικά ,πολιτικά και θρησκευτικά της εποχής παραμερίζοντας τα εμπόδια που έθετε στις γυναίκες η κοινωνία της εποχής .Ένας πολύ σημαντικός παράγοντας που βοήθησε και τους δυο στο συγγραφικό τους έργο ήταν η καταγωγή. Η Λαίδη Μόνταγκιου είχε αριστοκρατική καταγωγή και η ανατροφή της πραγματοποιήθηκε σε ένα περιβάλλον όπου ευνοήθηκε η ανάγνωση βιβλίων της αρχαίας και της σύγχρονης γραμματείας από την πλουσιότητα πατρική βιβλιοθήκη ,αλλά και μέσω των οικογενειακών γνωριμιών αναπτύχθηκε ο κριτικός της στοχασμός. Όλα αυτά τα στοιχεία αποτέλεσαν τις βασικές συνισταμένες για την διαμόρφωση της προσωπικότητας της και της δυνατότητας της να γράψει επιστολές και να αναγνωριστεί το έργο της ως συγγραφικό. Όπως η Λαίδη Μόνταγκιου έτσι και ο Ευγένιος Βούλγαρης ήταν ένα μορφωμένο άτομο με ιδανικά αρχές και ιδεώδη τα οποία εξέφρασε στο συγγραφικό του έργο. Ο Ευγένιος Βούλγαρης υπήρξε πρωτοπόρος του νεοελληνικού ,διαφωτισμού του μεγάλου αυτού και πολύπλευρου κινήματος που άσκησε μεγάλη επιρροή σε όλους.

Μια άλλη διαφορά είναι η κατηγορία των κειμένων που έγραψαν και με το πέρασμα του χρόνου τους οδήγησε στο να γίνουν γνωστοί στο αναγνωστικό κοινό. Η Λαίδη Μόνταγκιου έγινε γνωστή μέσω της επιστολογραφίας παραμερίζοντας τους κοινωνικούς φραγμούς της Βρετανικής Αριστοκρατίας, που μπορεί να αποδέχονταν σιωπηλά την συγγραφή αλλά επέκριναν σίγουρα την δημοσίευσή της, γιατί θεωρούσαν ότι παραβιάζονταν η κοινωνική ευπρέπεια των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων .Η Μόνταγκιου για να οδηγηθεί στην έκδοση των επιστολών της κατέφυγε στην ανωνυμία, οπότε μπορούσε να γράψει άρθρα σε περιοδικά της εποχής. .Σε αντίθεση με την Λαίδη Μόνταγκιου ο Ευγένιος Βούλγαρης, μετέφρασε το σύγγραμμα του Κουιρίνι. Μπορεί να έγραψε κάποιες επιστολές αλλά δεν είχαν μεγάλο εύρος και δεν ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένες .Έγινε γνωστός μέσα από το έργο του <<Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες>> και όχι μέσω της επιστολογραφίας. Λόγω του φύλου του ο ίδιος δεν έκρυψε πότε την ταυτότητα του και σε ό,τι δημιούργησε δεν κράτησε ποτέ την ανωνυμία του με σκοπό να αποφύγει την κοινωνική κατακραυγή. Εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν κράτησε την ανωνυμία του μπόρεσε να επηρεάσει περισσότερους αναγνώστες όλων των κοινωνικών στρωμάτων ,αλλά και να ωθήσει τους κατοίκους της Κέρκυρας και τους Ευρωπαίους να διαβάσουν το έργο του .Ακόμα και το είδος των κειμένων μεταξύ τους διέφερε. Η Λαίδη Μόνταγκιου δημιούργησε ταξιδιωτικές επιστολές, δηλαδή κείμενα που αφορούσαν συγκεκριμένο παραλήπτη και πολλές φορές αποτελούσαν απαντήσεις σε διάφορα ερωτήματα που της είχαν τεθεί. Οι ταξιδιωτικές επιστολές , αναφέρονταν κυρίως σε ταξίδια , στον σχολιασμό των εθίμων , των παραδόσεων , των πολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν όπως και των κοινωνικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων , που πολλές φορές έρχονταν σε σύγκρουση με την κοινωνία της επιστολογράφου. Οι επιστολές αυτές πολλές φορές είχαν ποιητικό χαρακτήρα. Αναφέρονταν κυρίως σε αναγνώστες που ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και είχαν σκοπό να δημιουργήσουν ερωτήματα και να κάνουν τον αναγνώστη να μελετήσει διεξοδικότερα τα όσα διάβασε . Οι επιστολές αυτές , είχαν σκοπό την διδασκαλία. Το σημαντικότερο τμήμα τους ήταν ότι δεν έκαναν γνωστές συγκεκριμένες μόνο ιδεολογίες, άλλα και άλλες απόψεις που δεν ήταν τόσο γνωστές. Ήθελαν να οδηγήσουν τον αναγνώστη στην έρευνα αλλά και στην κριτική των όσων είχαν ειπωθεί. Δεν είχαν σκοπό να προπαγανδίσουν και δεν μετέφεραν συγκεκριμένες πολιτικές απόψεις.

Σε αντίθεση με την Λαΐδη Μόνταγκιου ,ο Ευγένιος Βούλγαρης συγκαταλέγεται στην κατηγορία των << περιηγητικών ή ταξιδιωτικών κειμένων>> . Σε αυτά αναφέρονταν λεπτομερώς η ταξιδιωτική εμπειρία, ωστόσο το αναγνωστικό κοινό των περιηγητικών κειμένων δεν είχε ούτε την οικονομική δυνατότητα, ούτε τον χρόνο αλλά και την πρόθεση να περιηγηθούν σε όλα αυτά τα άγνωστα μέρη που γινόντουσαν γνωστά μέσα από τις καταγραφές του αφηγητή. Για να μην συμβεί αυτό οι ταξιδιωτικές αφηγήσεις στόχευαν στην διδασκαλία όσο και στην τέρψη του αναγνώστη . Η ευχαρίστηση αυτή προέρχονταν από την καταγραφή της προσωπικής εμπειρίας , τη ρεαλιστική αφήγηση και την παροχή πληροφοριών .Έτσι ενώ τα περιηγητικά κείμενα ανάγονται σε φορείς εμπειρικής άρα αυθεντικής γνώσης, στην συνέχεια αποτελούν συνειδητά προϊόντα συγκεκριμένης ιδεολογίας και είναι φορείς πολιτικών πεποιθήσεων, μέσω της αποτύπωσης συγκεκριμένων γεγονότων που εξυπηρετούσαν συγκεκριμένους σκοπούς. Αυτός ήταν και ο λόγος που ο Ευγένιος Βούλγαρης ασχολήθηκε με το συγκεκριμένο έργο γιατί μέσω των κειμένων αυτών μπορούσε να προωθήσει τις ιδέες του , αλλά και να εξυπηρετήσει πολιτικές σκοπιμότητες. Και όλα αυτά μέσα από ένα κείμενο , που αποτελούσε ιδιόρρυθμο δείγμα της περιηγητικής αφήγησης.

Μια άλλη διαφορά παρατηρείται ως προς το περιεχόμενο αλλά και στην αντικειμενικότητα των έργων τους. Οι επιστολές της Λαΐδης Μόνταγκιου αφορούσαν το ταξίδι της στην Ανατολή και έγιναν σημείο αναφοράς , επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό τους περιηγητές που ταξίδεψαν και έγραψαν για την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο Ευγένιος Βούλγαρης με το έργο του δεν επηρέασε άλλους περιηγητές , επηρέασε όμως το αναγνωστικό κοινό όλων των κοινωνικών στρωμάτων. Ακόμα και το αναγνωστικό κοινό τους διέφερε. Οι επιστολές της Λαΐδης Μόνταγκιου στάλθηκαν σε πραγματικούς παραλήπτες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Τα γεγονότα που έγιναν γνωστά είναι αληθινά και είναι σχεδόν βέβαιο ότι η συγγραφέας επεξεργάστηκε το περιεχόμενο τους βασισμένη σε προσωπικές σημειώσεις που κρατούσε .Το έργο του Ευγένιου Βούλγαρη αποτελεί κείμενο με σκοπό να καθοδηγήσει τους διδασκάλους πρώτιστα του νεοσύστατου Επτανησιακού κράτους και του υπόδουλου ελληνισμού της Ηπείρου, στην διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης αλλά και στην επιλογή της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων. Γι αυτό το έργο του είναι διαθέσιμο σε όλους τους αναγνώστες και δεν δέχεται περιορισμούς. Μέσα από την αξιοποίηση αυτών των στοιχείων ο Βούλγαρης , δημιούργησε μια μυθιστορηματική ιστορία δηλαδή ένα έργο φαντασίας, στο οποίο έγινε απόπειρα να μεταφερθούν με λεπτομέρειες το πνεύμα , οι συμπεριφορές και οι κοινωνικές συνθήκες μιας παρελθοντικής κατάστασης που επέλεξε ο δημιουργός.

Η Λαΐδη Μόνταγκιου σε σχέση με τον Ευγένιο Βούλγαρη είχαν περισσότερες διαφορές παρά ομοιότητες ,όπως στο θέμα που ο καθένας ανέλυε για τους δικούς του λόγους .Ωστόσο και οι απόψεις τους διέφεραν σε καίρια ζητήματα όπως σε ζητήματα πολιτικής, στην θέση της γυναίκας στην κοινωνία, αλλά και στον τρόπο που χρησιμοποιούσαν διάφορα παραδείγματα για να προσανατολίσουν τους αναγνώστες ,καθώς διέφεραν ακόμα και στην χρονική στιγμή που είχαν συμβεί τα γεγονότα αυτά . Η Λαΐδη Μόνταγκιου σε μια επιστολή της μας αναφέρει ζητήματα εθιμοτυπίας και σχέσεων μεταξύ των δύο φύλων στις τάξεις της τοπικής αριστοκρατίας . Στις επιστολές αυτές , σχολιάζει ότι οι άντρες της Βιενέζικης αριστοκρατίας συνάπτουν σχέσεις και παντρεύονται αποκλειστικά με γυναίκες της τάξης τους και δεν τους ενδιαφέρει καθόλου η λάμψη και η ομορφιά τους. Ακόμα σημαντική είναι η στιγμή που περιγράφει τις εντυπώσεις της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ξεκινάει να κάνει αναφορά για την επίσκεψη της στο χαμάμ στην Μόσχα. Περιγράφει ένα θέμα πρωτόγνωρο για τα ευρωπαϊκά δεδομένα της εποχής , ένα θέμα που απουσίαζε από τα βιβλία καθώς οι χώροι αυτοί προορίζονταν αποκλειστικά για γυναίκες. Η Λαΐδη Μόνταγκιου είναι η πρώτη Ευρωπαία που επισκέπτεται και περιγράφει αυτούς τους χώρους. Σε αυτήν την περιγραφή της προσπαθεί να μετριάσει την έκπληξη του αναγνώστη , έτσι οδηγείται στο να πραγματοποιήσει επίκληση στο συναίσθημα ,και να παρομοιάσει τις γυναίκες αυτές και την

κίνηση τους σε σχέση με την μεγαλοπρεπή χάρη που ο Μίλιτον περιγράφει την Εύα στο έργο του <<χαμένος παράδεισος>>. Ο λόγος που γίνεται αυτό είναι γιατί θέλει να δημιουργήσει ένα ονειρικό σκηνικό εδεμικής αθωότητας (πριν από το προπατορικό αμάρτημα). Στην συνέχεια οδηγείται σε εκστατική σύγκριση παρομοιάζοντας τις με τις θεές των ζωγράφων της Αναγέννησης όπως του Ρενέ και του Τισιάνο . Σε αντίθεση ο Βούλγαρης στο έργο του <<Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες >> παρουσιάζει κάτι τελείως διαφορετικό, αναφέρεται σε γεγονότα που έχουν ειπωθεί ξανά στο παρελθόν. Ο αναγνώστης το πιθανότερο είναι να έχει ακούσει παλαιότερα γι αυτά, δεν είναι ρεαλιστικά αλλά μυθολογικά που βασίζονται σε φανταστικές ιστορίες αλλά δεν μπορούν να δεχθούν καμία αμφισβήτηση ,μπορούν όμως να δεχθούν κριτική. Στην αναφορά του ως προς τις γυναίκες των Φαιάκων δεν εστιάζει τόσο στην ομορφιά τους και στον τρόπο που κινούνταν στον χώρο και δεν τις συγκρίνει με άλλες σημαντικές γυναίκες του παρελθόντος ή της εποχής που έγραφε το έργο του γιατί δεν θέλει να μπερδέψει και να δημιουργήσει απορίες στο αναγνωστικό κοινό. Ως προς τα χαρακτηριστικά των γυναικών εστιάζει στις καθημερινές τους ασχολίες και τα ενδιαφέροντα τους έτσι με έμμεσο τρόπο δείχνει την θέση που κατείχαν στην κοινωνία οι γυναίκες σε σχέση με τον άντρα. Δεν προσπαθεί να μετριάσει την έκπληξη των αναγνωστών, αντίθετα προσπαθεί να την εξάψει όσο το δυνατόν περισσότερο και αυτό το πραγματοποιεί με το να επικεντρωθεί σε ένα πρόσωπο και δεν είναι άλλο από την Ναυσικά, στο πρόσωπο της οποίας καθρεφτίζονται όλες οι γυναίκες της Σχερίας. Χρησιμοποιεί το μυθολογικό στοιχείο και κάνει εκτενή αναφορά στην ιστορία της Ναυσικάς αλλά και στον χαρακτήρα της ,για να προσανατολίσει τον αναγνώστη στον τρόπο που θα πρέπει να φέρεται. Ο Βούλγαρης δεν αναφέρεται σε ανώτερα και κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Σημαντική είναι η διαφορά στον τρόπο παρουσίασης των γεγονότων με βάση τον χρόνο. Ο Βούλγαρης ασχολείται με το παρελθόν και με γεγονότα που μπορεί να έχουν ειπωθεί ξανά και δεν έχουν δεχθεί από κανέναν προηγούμενο περιηγητή κριτική απλά έχουν αναφερθεί σαν γεγονότα, ενώ η Λαΐδη Μόνταγκιου κάνει εκτενή αναφορά στο <<τώρα>> και στο μέλλον με σκοπό να επηρεάσει τους αναγνώστες αλλά και να τους κάνει να ασχοληθούν περισσότερο με αυτά τα γεγονότα.

Μια ομοιότητα μεταξύ τους είναι ως προς τον τρόπο παρουσίασης των γυναικών. Και για τους δυο ο αρχαίος κόσμος αποτελούσε αισθητική απόλαυση και πηγή έμπνευσης. Μέσα από αυτήν την ομοιότητα γίνεται γνωστός ο Διαφωτισμός , όπου είναι η πρώτη ιστορική περίοδος που βλέπει το παρόν με την προοπτική της καταξίωσης του στο απώτερο μέλλον. Η ιστορική αξία του παρόντος κατοχυρώνεται όταν περνά μέσα από διδακτικά πρότυπα του αρχαίου κόσμου . Είναι ιδεώδες δομημένο με αρχή μέση και τέλος που προβάλλεται στο μέλλον και αφήνεται στην θετική είτε στην αρνητική κρίση των επερχόμενων γενεών.

Μία διαφορά που πρέπει να αναφερθεί είναι ότι Λαΐδη συγκρίνει τις γυναίκες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και τις εξιδανικεύει με τα αισθητικά πρότυπα της εποχής που παρουσιάζονται μέσα από πίνακες ζωγραφικής, όπου τα πρόσωπα είναι στατικά και δεν είναι ενεργά υποκείμενα της ιστορίας. Ο Βούλγαρης δεν κάνει κάτι τέτοιο. Δεν συγκρίνει την Ναυσικά με τις γυναίκες της Κέρκυρας , αναφέρεται σε γεγονότα του παρελθόντος που στόχο έχουν να κεντρίσουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι τα πρόσωπα αυτά που αναφέρονται έχουν ενεργό δράση ασχέτως αν τα γεγονότα που αναφέρονται δεν είναι αληθινά.

Διαφορές παρατηρούνται ακόμα και στην γραφή του Ευγένιου Βούλγαρη και της Λαΐδης Μόνταγκιου. Η γραφή της Μόνταγκιου χρησιμοποιείται ως έκφραση των ιδεών την εποχής της και είναι ενδεικτική για την μετατόπιση της ευρωπαϊκής σκέψης, για το πέρασμα από την σταθερότητα του κλασικισμού με συγκεκριμένες μορφές στην κίνηση των μορφών αυτών που επιβάλλουν οι ιδέες του Διαφωτισμού .Σε αντίθεση έρχεται ο λόγος του Βούλγαρη, όπου είναι απλός και κατανοητός χωρίς παρατεταμένη χρήση όρων. Λόγω του αναγνωστικού

κοινού αποσκοπεί στην πνευματική χειραγώγηση του και την καθοδήγηση του αλλά και στην αναφορά διάφορων πολιτικών ιδεολογιών με σκοπό τον προσανατολισμό σε συγκεκριμένες απόψεις . Στο πλήθος των επιστολών της η Λαΐδη Μόνταγκιου αναφέρεται σε γεγονότα του παρόντος και προβαίνει σε συγκρίσεις με ζωγράφους ή συγγραφείς του παρόντος χωρίς να κάνει αναφορές σε παρελθοντικά γεγονότα . Σε κάποιες επιστολές της αναφέρεται σε αρχαία ελληνικά, λατινικά λογοτεχνικά έργα από τον Όμηρο ως τον Θεόκριτο όπου ήταν ένας από τους σημαντικότερους ποιητές της Ελληνιστικής εποχής και πρωτοπόρος της βουκολικής ποίησης. Το συγγραφικό της ταλέντο είναι τόσο μεγάλο που μέχρι και ο Γάλλος κριτικός φαίνεται να έχει εντυπωσιαστεί από την περιγραφή της φύσης . Έτσι η εμπειρία αυτή αποκτά σχεδόν αποκαλυπτικό χαρακτήρα , αφού η Αρχαιότητα όπως αναδύεται στέκει ολοζώντανη μπροστά στα μάτια του αναγνώστη. Σε αντίθεση με την Μόνταγκιου ο λόγος τον Βούλγαρη δεν τον απασχολεί να εντυπωσιάσει μέσω της περιγραφής γεγονότων , αλλά τον ενδιαφέρει να αναφέρει τα γεγονότα, και να προσανατολίσει το αναγνωστικό κοινό στην υιοθέτηση συγκεκριμένων απόψεων.

Μια καίρια διαφορά μεταξύ του Ευγένιου Βούλγαρη και της Λαΐδης Μόνταγκιου, είναι ότι το έργο του Βούλγαρη δεν δέχτηκε καμία βιβλιοκρισία και δημοσιεύθηκε αυτούσιο χωρίς να γίνει επιλογή αποσπασμάτων , σε αντίθεση με το έργο της συγγραφέως που δέχτηκε βιβλιοκρισία και δεν αναφέρθηκαν όλα όσα είπε . Σε αυτό το σημείο γίνεται γνωστό ότι ο Γάλλος κριτικός παραλείπει εντελώς τις <<απρέπειες >> του αγγλικού προτύπου, δηλαδή τα σημεία εκείνα όπου η συγγραφέας καταφέρεται <<εναντίον του Έθνους>> και εναντίον της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας γιατί θίγει δυο σημαντικά ζητήματα πολιτικού και θρησκευτικού περιεχομένου και αυτό δημιουργεί προβλήματα. Οι παρατηρήσεις αυτές προδίδουν τον θρησκευτικό και πολιτικό προσανατολισμό του περιοδικού ,αλλά δείχνουν ακόμη και ένα σημείο τριβής μεταξύ του αγγλικού και του γαλλικού πνεύματος που δεν είναι άλλο από τις δογματικές διαφορές μεταξύ καθολικών και προτεσταντών. Δεν γίνεται γνωστή η γνώμη της για ζητήματα αυτού του περιεχομένου, και οι απόψεις της μπορούν πολύ εύκολα να παρερμηνευθούν και να δημιουργήσουν αντιδράσεις, απορίες και συγκρούσεις , κάτι που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί στο έργο του Βούλγαρη.

Όσο αφορά στον τρόπο παρουσίασης των γυναικών και οι δυο παρουσιάζουν ομοιότητες παρόλο που τα πρόσωπα που περιγράφονται είναι διαφορετικά και ανήκουν σε άλλες χρονολογικές περιόδους. Η Λαΐδη Μόνταγκιου, τοποθετείται ανοιχτά σε ζητήματα που αφορούν την θέση της γυναίκας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και αμφισβητεί τα όσα έχουν πει προηγούμενοι συγγραφείς σχετικά με το θέμα αυτό , καταρρίπτοντας έτσι το διπλό στερεότυπο της γυναίκας –σκλάβας και της γυναίκας – ερωτικό αντικείμενο. Ο Βούλγαρης συγκρίνει την γυναίκα της Κέρκυρας με την Ναυσικά αναφέροντας την ιστορία της Ναυσικάς , όπου και εδώ μέσω της ιστορίας αυτής γίνεται γνωστή η θέση της γυναίκας στην Αρχαία Ελλάδα. Και οι δύο δεν αναφέρουν τυχαίες γυναίκες κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων αλλά γυναίκες κοινωνικά καταξιωμένες με γνώσεις και επίπεδο. Η Λαΐδη Μόνταγκιου δεν διστάζει να περιγράψει τις γυναίκες με κάθε λεπτομέρεια με τρόπο που να υπογραμμίζει το εξωτικό πνεύμα , το γεμάτο μυστήριο το οποίο πολλές φορές χαρακτήριζε τις προηγούμενες περιγραφές των γυναικών της Ανατολής πραγματικές ή κατασκευασμένες (προϊόν μυθοπλασίας που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα). Το ίδιο κάνει και ο Ευγένιος Βούλγαρης αναφέρεται σε μια κοινωνικά καταξιωμένη γυναίκα της εποχής (Ναυσικά), αναφέροντας όλες τις αρετές της.

Η Μόνταγκιου είναι επηρεασμένη από τα λογοτεχνικά έργα και τις μεταφράσεις των συγγραφέων του αγγλικού κλασικισμού όπως ο Πόουπ. Σε αντίθεση με τον Βούλγαρη που μπορεί να είναι επηρεασμένος από τους αρχαίους χρόνους, γι αυτό πραγματοποιεί παρουσίαση μυθολογικών ιστοριών μη ρεαλιστικών και στην συνέχεια οδηγείται στην πλήρη

αναφορά των ιστορικών γεγονότων που οδήγησαν σε ραγδαίες αλλαγές για την κοινωνία στην οποία πραγματοποιήθηκε το γεγονός. Η Μόνταγκιου και ο Βούλγαρης έκαναν αυτό που πρόσβευε ο Διαφωτισμός ο οποίος προετοίμασε τα χνάρια για τη Γαλλική Επανάσταση. Οι διαφωτιστές πρόσβευαν τον ορθολογισμό και την πίστη στην πρόοδο αξιώνοντας αλλαγές σε όλες τις πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας , στους πολιτικοκοινωνικούς θεσμούς , την οικονομία, την εκπαίδευση και την θρησκεία. Τάχθηκαν υπέρ της ελευθερίας και εναντίον της τυρρανικής κυβέρνησης και της καταπίεσης που ασκούσε η εκκλησία. Μέσα από αυτά τα στοιχεία που γίνονται γνωστά καταλαβαίνει ο αναγνώστης ότι και οι δυο είναι επηρεασμένοι από το κίνημα του Διαφωτισμού και η Λαΐδη Μόνταγκιου πολύ περισσότερο από τον Βούλγαρη. Το πλήθος των επιστολών της κάνει γνωστές κάποιες από τις ιδέες του Διαφωτισμού. Αυτό γίνεται γνωστό από το γεγονός ότι την απασχολούν ζητήματα θεωρητικά, εμπειρικά που μπορούν να τεθούν υπό αμφισβήτηση και αυτός είναι και ένας λόγος που αντιτίθεται με σθένος στις προκαταλήψεις προηγούμενων ταξιδιωτών ,καθώς μέσα από τις ιδέες που εξέφραζε μπορούσε ο αναγνώστης να παρακολουθήσει στενά τις νέες ιδέες που έκαναν την εμφάνιση τους .

2.4 Ο μελετητής απέναντι στις πηγές

Μέσα από την σύγκριση που πραγματοποιήθηκε σε σχέση με το έργο του Βούλγαρη και της Λαΐδης Μόνταγκιου αναγνωρίζουμε τα ιδιαίτερα στοιχεία στην μεθοδολογία που χρησιμοποίησαν τα δικά τους ιδιόμορφα στοιχεία που τους ξεχώρισαν από τους άλλους.

Αρχικά ο τρόπος γραφής του έργου του Βούλγαρη <<Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες >> αποτελεί ιδανική περίπτωση συνδυασμού περιηγητικής αφήγησης και διδακτικού κειμένου ,με σκοπό την συνειδητοποίηση των αναγνωστών στην φιλομάθεια του πνεύματος της εποχής και έτσι στην υποσυνείδητη καθοδήγηση στις αρχές του Διαφωτισμού. Ο τρόπος γραφής του είναι προσεγμένος , χωρίς να δημιουργεί συντακτικές ανωμαλίες. Η απλότητα των λέξεων και των σχημάτων λόγου που χρησιμοποιεί πραγματοποιείται γιατί τα κείμενά του απευθύνονται κυρίως στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα που δεν έχουν ιδιαίτερο μορφωτικό επίπεδο. Λόγω του ότι δεν βασίζεται μόνο στην εκπαίδευση αλλά κ στην τέρψη του αναγνώστη , χρησιμοποιεί την <<φανταστική >> λογοτεχνία , τη λογοτεχνική ιστορία του νησιού , **δηλαδή δημιουργεί μια λογοτεχνικού τύπου μυθιστορηματική ιστορία.** Αυτό πραγματοποιείται και από το γεγονός ότι πηγή έμπνευσης αποτελεί ο Όμηρος .Σε αντίθεση με τον Βούλγαρη έρχεται το έργο της Λαΐδης Μόνταγκιου που περιλαμβάνει σύνολο δοκιμίων, πεζών και κυρίως επιστολών πολιτικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος. Ο λόγος της είναι ποιητικός, μπορεί να δεχθεί λογοτεχνική κριτική ,και αυτό που παρατηρείται είναι ότι πολλές φορές οδηγείται σε συγκρίσεις και επικαλείται το συναίσθημα του αναγνώστη παρόλο που τα στοιχεία βασίζονται σε πραγματικά – αληθινά γεγονότα που δύσκολα μπορούν να αμφισβητηθούν. Σε κάποια σημεία του έργου της καταφεύγει στην φαντασία , άρα η περιγραφή της δεν είναι πραγματική. Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο είναι ότι και εκείνη είναι επηρεασμένη από τον Όμηρο, και τον Θεόκριτο και γι αυτό πολλές φορές κάνει αναφορά στα έργα της:

<< Έπαγα πια να θεωρώ τον Θεόκριτο σαν ρομαντικό συγγραφέα . Ο τελευταίος δεν κάνει τίποτε άλλο από το να μας μεταφέρει μια απλή απεικόνιση του τρόπου με τον οποίο ζούσαν οι αγρότες της πατρίδας του >>.

Η Μόνταγκιου είναι διαποτισμένη από το πνεύμα της αρχαίας ελληνικής και λατινικής λογοτεχνίας ,και ειδικότερα του έπους και της βουκολικής ποίησης. Αυτό γίνεται γνωστό στις επιστολές της , μέσω των τεχνικών που χρησιμοποιεί. Απο την άλλη όμως είναι επηρεασμένη

και από το πνεύμα του Διαφωτισμού, γι αυτό πολλές φορές αμφισβητεί, αμφιβάλλει για θεωρητικά ζητήματα που οδηγούν σε νέες θεωρητικές αντιλήψεις.

Αυτό που παρατηρείται είναι ότι ο Βούλγαρης και η Λαΐδη Μόνταγκιου τεκμηριώνουν αρχικά τις πληροφορίες που έχουν και στην συνέχεια δημιουργούν τα έργα τους. Ο Βούλγαρης χρησιμοποιεί προγενέστερες τεκμηριωμένες πηγές του παρελθόντος και τις τοποθετεί στα κείμενα του με συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους, ενώ η Μόνταγκιου αναφέρει και εκείνη πηγές αλλά όποτε είναι απαραίτητο χωρίς ιδιαίτερο σκοπό, πριν γράψει το οτιδήποτε βλέπει – ακούει – διαβάζει (Παισανίας) μόνη της και έπειτα γράφει τα κείμενα της .

Τέλος ένα άλλο μεθοδολογικό στοιχείο που διακρίνει το έργο τους, είναι ότι και οι δυο χρησιμοποιούν πρόσθετα στοιχεία για ένα θέμα προσδιορίζοντας λόγους, αιτίες και ζητήματα. Ο Βούλγαρης χρησιμοποιεί γεγονότα της αρχαιότητας και ζητήματα για να κάνει γνωστό το παρελθόν της Κέρκυρας, ενώ η Μόνταγκιου προσδιορίζει τα όσα βλέπει και τις αιτίες που οδήγησαν στα γεγονότα αυτά για να κάνει γνωστά τα ιδεώδη και τις αξίες του Διαφωτισμού. Εκείνη καταθέτει συνεχώς μια αντίθετη – διαφορετική άποψη σε σχέση με όσα υποστηρίχθηκαν από προηγούμενους περιηγητές όπως π.χ. την θέση της γυναίκας στην αρχαιότητα, ενώ ο Βούλγαρης δεν οδηγείται σε τέτοιες πράξεις γιατί στην ουσία μεταφράζει το έργο του Κουιρίνι, και απλά οδηγείται στην πρόσθεση στοιχείων .

Εκτός από τα μεθοδολογικά στοιχεία στα έργα τους, σημαντική είναι και η αντιμετώπιση του μελετητή απέναντι στις πηγές και η κρίση του στα όσα διάβασε. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι δεν επιβάλλονται στις πηγές οι προτεραιότητες του Βούλγαρη και της Μόνταγκιου. Το διαφορετικό που θέλουν να πουν το παρουσιάζουν εμμέσως πλην σαφώς στον αναγνώστη – μελετητή που με την πρώτη ματιά καταλαβαίνει τον λόγο συγγραφής του έργου τους. Ακόμα ο μελετητής παρατηρεί ότι οι πηγές που έχουν χρησιμοποιηθεί δεν είναι ελλιπείς, αλλά και αν πραγματοποιούνταν κάτι τέτοιο θα έπρεπε να γίνει αποδεκτό λόγω της εποχής συγγραφής των έργων. Ο μελετητής αυτό που μπορεί κάλλιστα να διακρίνει και από το έργο του Βούλγαρη και από το έργο της Μόνταγκιου, είναι ότι μέσα από αυτά που έχουν ειπωθεί μπορεί να βρει την δική του οπτική στο μονοπάτι της αλήθειας χωρίς να οδηγηθεί σε εσφαλμένα συμπεράσματα.

Συμπερασματικά ο μελετητής μέσα από το έργο των μεταγενέστερων περιηγητών όπως ο Βούλγαρης και η Μόνταγκιου οδηγείται στα ίδια συμπεράσματα με εκείνα των προγενέστερων τους, δηλαδή του Παισανία και του Στράβωνα. Ο μελετητής εγκαταλείπει τον ρόλο του παντογνώστη και μαθαίνει πως να ακούει μέσω της φιλοσοφίας της εκπαίδευσης. Αποφεύγοντας την αλαζονεία, οδηγείται στην σταδιακή αναζήτηση εκείνου που δεν περιλαμβάνεται μέσα στις ερωτήσεις. Διαβάζει τα όσα έχουν ειπωθεί και με το πέρασμα του χρόνου οδηγείται στα δικά του συμπεράσματα μελετώντας την αρχική κατάσταση των κειμένων, προτού εισχωρήσουν στις προθήκες ενός μουσείου και δεχθούν αλλαγές.

3 Από τους περιηγητές της αρχαιότητας και του Διαφωτισμού στη σύγχρονη κριτική για τον περιηγητισμό της Δύσης και της Ανατολής.

Φεύγοντας από τους περιηγητές της αρχαιότητας (Παισανίας και Στράβωνα) και από τους περιηγητές τους 18^{ου} αιώνα (Ευγένιος Βούλγαρης και Λαΐδη Μόνταγκιου), οδηγούμαστε στους σύγχρονους μελετητές του περιηγητισμού. Ανάμεσα τους ξεχωρίζει η Ιόλη Βιγγοπούλου. Μελέτησε τους ταξιδιώτες του 19^{ου} αιώνα στα Επτάνησα και στην Κων/πόλη.

Σύμφωνα με την Ιόλη Βιγγοπούλου ο περιηγητής εκείνης της εποχής διαδραμάτιζε ένα πολύ

σημαντικό ρόλο. Τα περιηγητικά έργα που μας κληροδότησαν οι Δυτικοευρωπαίοι ταξιδιώτες περιγράφοντας τον χώρο της Μεσογείου και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης , από τον 15ο έως τον 20ο αιώνα γράφτηκαν από περιηγητές , ανθρώπους που άνηκαν σε συγκεκριμένους επιστημονικούς κλάδους , όπως γεωγράφοι , λόγιοι, ταξιδιώτες, χαρτογράφοι, ιστορικοί, νησιολόγοι κ.α.

Αυτό που παρατηρεί ο αναγνώστης διαβάζοντας τα έργα τους σύμφωνα με την Βιγγοπούλου , είναι ότι οι ίδιοι οι περιηγητές με την δομημένη, γεμάτη γνώσεις προσωπικότητα τους δημιούργησαν την λογοτεχνική, ιστορική, γεωγραφική, πολιτική, οικονομική αξία του περιηγητισμού. Οι εικόνες που αποτυπώθηκαν , τα γεγονότα που πραγματοποιήθηκαν την περίοδο συγγραφής του έργου τους, το κύμα όλων των πνευματικών , πολιτικών, πολιτιστικών ρευμάτων συντέλεσαν στην αξία του περιηγητισμού .

Στην αρχή του περιηγητικού ρεύματος ο ταξιδιώτης συνέθετε, έβλεπε και απεικόνιζε τα πάντα για τους τόπους και τους ανθρώπους , αμυδρές νησίδες πραγματικότητας γιατί απλά <<κοιτά αλλά δεν βλέπει>> δεν μπορούσε να δει κάτι από αυτό που έφερε μέσα του πνευματικά και συναισθηματικά. Αυτός ήταν και ο κύριος λόγος που τον 16ο και τον 17ο αιώνα , οι αξίες του περιηγητισμού δεν αναπτύχθηκαν και ιδιαίτερα η λογοτεχνική και η ιστορική του αξία.

Με το πέρασμα του χρόνου ο Δυτικός άνθρωπος αντιμετώπισε με περισσότερη ευαισθησία και γνώση το καινούργιο και εκτίμησε περισσότερο το παρελθόν. Μέσα από ποικίλες διεργασίες στον περίγυρο του αποσαφηνίστηκαν οι κατευθύνσεις και οι στόχοι. Με αυτό το γεγονός , η γνώση και η λογοτεχνική αξία του περιηγητισμού , εμπλουτίστηκε πέρα από το προσδοκώμενο (τέλη 17 αρχές 18ου αιώνα).

Με την είσοδο του 19ου αιώνα όλα άλλαξαν, καθώς η ποικιλία και το πλήθος των ανθρώπων , των καταστάσεων , των ιδεολογικών και ιστορικών γεγονότων που κινούνται και μετακινούνται στο πέρασμα του χρόνου, πιστοποίησαν την αυξανόμενη ένταση και το εύρος του ταξιδιωτικού ρεύματος προς την Μεσόγειο.

Η πολιτική αξία του περιηγητισμού, έγινε μεγαλύτερη καθώς οι ταξιδιώτες ξεκινούσαν τα ταξίδια τους , με εφόδιο συγκεκριμένες θεωρητικές γνώσεις και ιδεολογικές τοποθετήσεις , οι οποίες γινόντουσαν γνωστές στο αναγνωστικό κοινό. Αυτές οι καταγεγραμμένες αντιλήψεις αναπαράγονταν σε μεταγενέστερα κείμενα.

Η Ιόλη Βιγγοπούλου αναφέρει ότι στα Επτάνησα οι πολιτικές ανακατατάξεις , διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του περιηγητισμού ως τρόπου έκφρασης. Αυτό συνέβη γιατί το Ιόνιο κράτος τελούσε τυπικά υπό την προστασία της Μ. Βρετανίας.

Το ταξιδιωτικό ρεύμα είχε ενισχυθεί από περιηγητές με Αγγλική καταγωγή που ήταν αξιωματούχοι και διέμεναν αρκετό χρονικό διάστημα στα μέρη που επισκέπτονταν. Αυτό οδήγησε στο να επηρεάσουν την λογοτεχνική , ιστορική, γεωγραφική, πολιτική, οικονομική, αξία του περιηγητισμού αλλά και να δώσουν στο αναγνωστικό κοινό καινούργια ερεθίσματα που θα τους οδηγούσαν σε καινούργια μονοπάτια.

3.1 Διαχρονική Αξία περιηγητισμού

Αρχικά η λογοτεχνική αξία του περιηγητισμού σύμφωνα με την Βιγγοπούλου εκείνη την περίοδο χαρακτηρίζεται από την δημιουργία λόγιων μελετών για την Ιθάκη, για τις υπερβολές ποιητικών εξάρσεων , για την σταδιακή μετατόπιση του ενδιαφέροντος όχι μόνο στην απλή καταγραφή των όσων έβλεπαν αλλά και στην λεπτομερή καταγραφή τους με έντονη την

χρήση λογοτεχνικών στοιχείων αλλά και ποιητικών. Η λογοτεχνική αξία των περιηγητικών κειμένων, γίνεται ακόμα σημαντικότερη για τον αναγνώστη καθώς στα ταξιδιωτικά κείμενα δεν αποκλείονταν κείμενα όπου συνυπήρχαν κριτικά δοκίμια και φιλοσοφικές σκέψεις με αφορμή την παραμονή των περιηγητών στην Κέρκυρα.

Σύμφωνα με την μελέτη της το ίδιο φαινόμενο, παρατηρείται και στους περιηγητές που ταξίδεψαν στην Ανατολή καθώς και εκεί υπήρξαν ποιητικές εξάρσεις, ρομαντικές διαθέσεις λόγω του διαφορετικού που είχαν να αντιμετωπίσουν, των διαφορετικών ανθρώπων με την δική τους ξεχωριστή κουλτούρα, ήθη και έθιμα. Οι ταξιδιώτες της Κων/πόλης περιέγραψαν με ακόμα περισσότερες λεπτομέρειες τα όσα έβλεπαν και αυτό ήταν και το στοιχείο που τους έκανε ξεχωριστούς.

Σύμφωνα με την μελέτη της, η ιστορική αξία του περιηγητισμού μέσω των γεγονότων που πραγματοποιήθηκαν στα Επτάνησα δεν ήταν σημαντική γιατί οι περιηγητές παρόλο που ανέφεραν τα γεγονότα που συνέβαιναν είτε ήταν θετικά είτε ήταν αρνητικά, εκείνοι είχαν έρθει για συγκεκριμένο σκοπό στα μέρη αυτά, για να περιγράψουν τα ήθη, τα έθιμα και τα κοινωνικά ζητήματα, αλλά και το τοπίο που έβλεπαν, οπότε δεν τους επηρέαζε κάτι άλλο.

Το αντίθετο συνέβη με εκείνους που επισκέφθηκαν την Ανατολή, καθώς η πολιτική και η ιστορική ρευστότητα, με την όξυνση της Ανατολικής κρίσης και τους πολέμους σε όλη την διάρκεια της τελευταίας εικοσιπενταετίας, έγινε η κατευθυντήριος γραμμή και συντεταγμένη για να συντάξουν σχετικά κείμενα. Όλοι τροφοδοτούσαν το αναγνωστικό κοινό όχι μόνο με οδοιπορικά, αλλά κυρίως με άρθρα που ανέφεραν τα ιστορικά γεγονότα με πλήρη λεπτομέρεια, με σκοπό την πολιτική και ιστορική καθοδήγηση.

Μεγάλη σημασία έχει και η γεωγραφική αξία του περιηγητισμού. Σύμφωνα με την Βιγγοπούλου στα Επτάνησα πραγματοποιήθηκαν πολλές γεωγραφικές μελέτες και έγινε λεπτομερής περιγραφή του φυσικού περιβάλλοντος, που οδήγησε στην εισροή και άλλων περιηγητών, στην πραγματοποίηση χαρτογραφήσεων, αλλά και στην δημιουργία του συναισθήματος στον αναγνώστη να επισκεφθεί τα μέρη αυτά για να δει από κοντά τα όσα είχαν ειπωθεί. Στην Κων/πόλη, δεν πραγματοποιήθηκαν πολλές γεωγραφικές μελέτες λόγω των ιστορικών γεγονότων, που συνέβαιναν εκείνη την περίοδο.

Η πολιτική αξία του περιηγητισμού στα Επτάνησα ήταν μεγάλη, καθώς λόγω του ότι τελούσαν τυπικά στην Μ. Βρετανία οι περιηγητές ήταν αγγλικής καταγωγής και κατέγραψαν τα ίδια μέρη αλλά με διαφορετικό τρόπο. Λόγω της πολιτικής ρευστότητας που υπήρξε με την όξυνση της Ανατολικής κρίσης, άλλοι συνέταξαν κείμενα όπως εθελοντές και στρατιωτικοί και έδωσαν και εκείνοι το δικό τους στοιχείο. Στην Κων/πόλη παρόλο που πραγματοποιούνταν πολιτικές μηχανορραφίες πληθώρα ταξιδιωτών έκανε επισκέψεις και κατέγραφαν τα όσα έβλεπαν. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα με την πάροδο του χρόνου να πραγματοποιηθούν καιρικές πολιτικές τοποθετήσεις, και σχόλια που έδωσαν την δυνατότητα στον αναγνώστη να καταλάβει τι συνέβαινε σε πολιτικό επίπεδο.

Τέλος η οικονομική αξία του περιηγητισμού και στα Επτάνησα και στην Κων/πόλη είναι μεγάλη γιατί μέσω των πολιτικών, ιστορικών γεγονότων που πραγματοποιήθηκαν οδήγησαν όχι μόνο και άλλους περιηγητές στην εξερεύνηση και καταγραφή καινούργιων περιοχών, αλλά και απλούς αναγνώστες όπως πολλούς Ευρωπαίους, δίνοντας τους στοιχεία για το τι συνέβαινε στον οικονομικό τομέα.

Αυτό που παρατηρείτε είναι ότι λόγω του ότι οι περιηγητές ήταν πολυδιάστατες μορφές με γνώσεις σε πολλούς τομείς. Έδωσαν στους αναγνώστες την επιλογή να ασκήσουν κριτική, του έδωσαν την επιλογή να επισκεφθούν νοητά μέρη που ποτέ δεν θα μπορούσαν να πάνε,

τους έδωσαν την επιλογή να διευρύνουν τους ορίζοντες τους και να μην παραμείνουν προσκολλημένοι σε συγκεκριμένες συντεταγμένες και μονοπάτια, να επισκεφθούν το άγνωστο που τόσο φοβόντουσαν.

Ένα ακόμη στοιχείο που γίνεται γνωστό στον αναγνώστη-μελετητή από την περιήγηση της Βιγγοπούλου, είναι η διαχρονική αξία του περιηγητισμού. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι ο περιηγητισμός δεν σταμάτησε στα χρόνια του Βούλγαρη και της Λαίδης Μόνταγκιου, αλλά συνεχίστηκε και τον 19^ο αιώνα από πληθώρα περιηγητών, ταξιδιωτών ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου. Η Βιγγοπούλου τονίζει στις μελέτες της, ότι δεν υπήρχαν μόνο περιηγητές που ανήκαν στον Ελλαδικό χώρο αλλά υπήρξε πληθώρα περιηγητών από όλη την Ευρώπη. Η ανάπτυξη της ταξιδιωτικής γραμματείας οδήγησε και άλλους καλλιτέχνες εκτός των περιηγητών π.χ. ποιητές, ζωγράφους να επηρεαστούν από όλα αυτά που είχαν γραφτεί και να δημιουργήσουν τα δικά τους σημαντικά και μη καλλιτεχνήματα. Μέσα από την εκτενή ανάλυση των περιηγητικών κειμένων των προγενέστερων περιηγητών όπως ήταν ο Πausanias και ο Στράβων, αλλά και μέσω της ανάλυσης του έργου των μεταγενέστερων περιηγητών όπως του Βούλγαρη και της Λαίδης Μόνταγκιου, ο αναγνώστης – μελετητής με την εκτενή μελέτη συνειδητοποιεί την τότε αλλά και την τωρινή, διαχρονική αξία του περιηγητισμού ως πρόδρομο του πολιτιστικού τουρισμού αλλά και μεθόδων ενός άλλου τρόπου αλλά διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

4 Ταξιδιωτική γραμματεία και το παιδευτικό της περιεχόμενο

Η ταξιδιωτική γραμματεία μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε πολλούς τομείς της ζωής του ανθρώπου, και να αποτελέσει εργαλείο για την μάθηση και εξερεύνηση του παρελθόντος, αλλά και να οδηγήσει στην δημιουργία ενός καινούργιου μέλλοντος.

Οι τρόποι που μπορεί να πραγματοποιηθεί αυτό το δύσκολο έργο είναι πολλοί και ποικίλουν ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο, με την ηλικία, με όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν την προσωπικότητα του ανθρώπου και τον διαφοροποιούν από τους υπόλοιπους.

Τα κείμενα των περιηγητών μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως διδακτικά κείμενα. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να τα επιλέξει και να τα παρουσιάσει στην καθημερινή του διδακτική πράξη με αρωγό τις νέες τεχνολογίες.

Μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως προϊόν καλλιτεχνικής έκφρασης, όπως π.χ. το Ίδρυμα Ωνάση που μέσω της μελέτης του έργου του Ομήρου για το ταξίδι του Οδυσσέα, δημιούργησε διαλέξεις που αφορούσαν τον πολιτιστικό τουρισμό με τίτλο <<Εργα τέχνης εμπνευσμένα από την Οδύσσεια του Ομήρου >>. Σε αυτές έγινε γνωστό το πλήθος των εικαστικών που επηρεάστηκαν από τον περιηγητισμό και δημιούργησαν έργα τέχνης.

Μπορούν να αποτελέσουν την βάση για την δημιουργία μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων.

Στις 23 Φεβρουαρίου 2017 το Ίδρυμα Ωνάση δημιούργησε μια πολύ σημαντική διάλεξη με τίτλο <<Περιήγηση ως εμπειρία και καταγραφή >>, όπου έγινε γνωστός και συζητήθηκε ο τρόπος με τον οποίο τα περιηγητικά βιβλία συγκροτούν τεκμήριο, όχι μόνο της αστικής και εθνικής ταυτότητας αλλά και μιας εξελισσόμενης αισθητικής αντίληψης του χώρου.

Το 2008 το μουσείο Μπενάκη οδηγήθηκε με την χρήση πολυμεσικών εφαρμογών για να πραγματοποιήσει ψηφιακές απεικονίσεις περιηγητικών κειμένων, που παρουσιάζουν την Αθήνα από τον 17^ο έως τον 19^ο αιώνα. Τα θέματα που γίνονται γνωστά εμφανίζονται ως

κείμενα ,ήχοι (κάποιος ηθοποιός διαβάζει ένα απόσπασμα από κείμενο ενός περιηγητή) ή monie clips (θέματα που αναπτύσσονται με εικονογράφηση) .Το περιεχόμενο αναπτύσσεται σε , τέσσερις θεματικούς άξονες : ο πρώτος είναι << Η Αθήνα από τον 15^ο έως τον 19^ο αιώνα >>, ο δεύτερος είναι <<Τα μνημεία που συχνότερα απεικόνιζαν οι περιηγητές >> , ο τρίτος είναι <<Χρονολόγιο της Αθήνας >> και ο τέταρτος και τελευταίος είναι << Η Ευρώπη της εποχής των περιηγητών>>. Σύμφωνα με την συγκεκριμένη έκθεση ,η Αθήνα αποτέλεσε τόπο έλευσης των περιηγητών και υπήρξε σύμβολο του αμετάκλητα χαμένου παραδείσου της αρχαιότητας . Με την δημιουργία αυτής της πολυμεσικής εφαρμογής δόθηκε η ευκαιρία στους σύγχρονους διαδικτυακούς περιηγητές , μέσω της αποτύπωσης της ιστορίας της πόλης και των μνημείων της , να προσεγγίσουν το πρόσφατο παρελθόν της , λαμβάνοντας μια ιδέα για τις ραγδαίες αλλαγές στο τοπίο και στο κοινωνικό περιβάλλον.

5 Επίλογος

Τα περιηγητικά κείμενα ανεξαρτήτως τύπου και περιεχομένου , μπορούν να διαρθρωθούν σε ολόκληρες εκθέσεις μουσείων και να συμβάλλουν στην γνώση του παρελθόντος αλλά και στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού.

Ένα τέτοιο τρανό παράδειγμα είναι η περιοδική έκθεση που δημιουργήθηκε το 2016 από το Εθνικό και Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών με τίτλο <<Οδύσσειες>> .Μέσα από την έκθεση αυτή το μουσείο επιχείρησε να ανιστορήσει το περιπετειώδες ταξίδι του ανθρώπου στον χρόνο μέσα από ένα αφαιρετικό και συμβολικό πρίσμα , εμπνευσμένα από την Οδύσεια. Η έκθεση εμπνεύστηκε από τον αρχετυπικό χαρακτήρα του Οδυσσέα και αφηγήθηκε μέσα από εμβληματικά και λιγότερο γνωστά έργα του μουσείου το μακρύ χρονικό του δοκιμαζόμενου ανθρώπου , να γνωρίσει νέους τόπους και να πλουτίσει τους ορίζοντες του με την βοήθεια της δημιουργικής πράξης.

Το συμπέρασμα σε αυτήν την περιοδική έκθεση που δημιούργησε το αρχαιολογικό μουσείο Αθηνών είναι ότι μπορούν κάλλιστα τα περιηγητικά κείμενα να εισχωρήσουν και να αποτελέσουν εκθέσεις που μπορούν να σταθούν στον χώρο του μουσείου για μεγάλα χρονικά διαστήματα ,κρατώντας αμείωτο το ενδιαφέρον των επισκεπτών και δίνοντας τους γνώσεις. Ας ελπίσουμε ό,τι αυτές θα σταθούν αφορμή στη δημιουργία σύγχρονων περιηγητικών κειμένων.

Μέσα από την διαχρονική αξία του περιηγητισμού ως πρόδρομο του πολιτιστικού τουρισμού και μέσω των παραδειγμάτων που δόθηκαν για την αξιοποίηση των περιηγητικών κειμένων , αυτό που παρατηρείται είναι ότι η ταξιδιωτική γραμματεία θα μπορούσε να πρωτοστατεί στην κατανόηση του πνεύματος του περιηγητισμού.

5.1 Ανάλυση Έκθεσης

Προτείνουμε μια μόνιμη έκθεση αφιερωμένη στον περιηγητισμό αναδεικνύοντας την, ιστορική, πολιτική, κοινωνική, λογοτεχνική του αξία .

Στην έκθεση πρώτα θα γίνονται γνωστοί οι προγενέστεροι περιηγητές δηλαδή ο Πausanias και ο Strabon. Θα δοθούν μέσω της χρήσης πολυμέσων κάποια αποσπάσματα από το έργο τους, όπου το περιεχόμενο θα ταυτίζεται απόλυτα με τις τεχνικές που χρησιμοποίησαν για να γράψουν , τα ιστορικά, -πολιτικά, κοινωνικά γεγονότα που αποτύπωσαν, αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που ξεχώριζαν τον έναν περιηγητή από τον άλλον. Θα υπάρχουν χάρτες που θα προσδιορίζουν στο κοινό τον τρόπο με τον οποίο ταξίδεψαν και τις συνθήκες

που επικρατούσαν για να πραγματοποιήσουν το ταξίδι τους και έπειτα θα πραγματοποιηθούν συγκρίσεις μεταξύ τους μέσω ψηφιοποιημένων αφηγήσεων για να γίνουν γνωστές οι ομοιότητες αλλά και οι διαφορές τους.

Στην συνέχεια θα αναφερθούν οι μεταγενέστεροι περιηγητές, στον Ελλαδικό χώρο, θα αναφερθεί ο Ευγένιος Βούλγαρης όπου θα γίνει γνωστό το έργο του <<Κερκυραϊκές Αρχαιολογίες>>. Το περιεχόμενο του έργου του θα στηριχθεί κυρίως σε αποσπάσματα που θα παρουσιαστούν με απλό τρόπο στο κοινό για να γνωστοποιηθεί ο τρόπος με τον οποίο καθοδήγησε τον λαό της Κέρκυρας, να βρει την εθνική του ταυτότητα, αλλά και οι επιρροές που δέχθηκε από το έργο του Ομήρου και πως τις τοποθέτησε στο κείμενο του. Εκτός από τον Ελλαδικό χώρο θα αναφερθεί και η Λαίδη Μόνταγκιου που ανήκει στον χώρο του εξωτερικού και είναι μια από τις σημαντικότερες γυναίκες περιηγήτριες της εποχής του 18^{ου} αιώνα, όπου κατέρριψε τα στεγανά που είχαν δημιουργηθεί για τις γυναίκες και τον ρόλο που είχαν στην κοινωνία. Η πνευματική αποτίμηση των έργων θα γίνεται μέσα από συγκρίσεις αλλά και τις σχέσεις τους με άλλες τέχνες.

Θα πρέπει μέσω των κειμένων, των χαρτών, των αφηγήσεων, των αντικειμένων να αποδειχθεί η συγγένεια του παρελθόντος με το παρόν και το μέλλον αλλά και να γίνει γνωστή η ικανότητα της κοινωνίας να προστατεύσει την κληρονομιά του παρελθόντος.

5.2 Συμπεράσματα

Τελειώνοντας κάπου εδώ, το ταξίδι μου στον χώρο του περιηγητισμού μπορώ πια να πω με σιγουριά για τον Πausανία, τον Στράβωνα, τον Βούλγαρη, την Λαίδη Μόνταγκιου αλλά και τους σύγχρονους μελετητές του περιηγητισμού όπως είναι η Ρούσου, η συγγραφέας του βιβλίου πάνω στην οποία στηρίχτηκε η παρούσα μελέτη, η Ίλια Χατζηπαναγιώτη αλλά και η Ιόλη Βιγγοπούλου ότι το έργο τους είναι τεράστιο γιατί συνέβαλαν στο να γίνει κατανοητή η πολυεπίπεδη αξία του περιηγητισμού αλλά και ο πολλαπλός τρόπος προσέγγισης του. Μοιάζει να συνδέεται το ψέμα με την αλήθεια, η λογική με την φαντασία για να στήσουν αυτό που τελικά θα πρέπει να είναι η ιστορία ή η γνώση. Μοιάζει ακόμα και μια μελέτη όπως η παρούσα για τον περιηγητισμό να είναι από μόνη της ένα ταξίδι.

Το ταξίδι αυτό για εμένα ήταν υπέροχο. Κοιτάζοντας με τα μάτια του Πausανία γνώρισα το χαμένο πλέον χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία. Κοιτάζοντας με τα μάτια του Στράβωνα με προβληματίσε στο αν ο γεωγραφικός χώρος μέσω των φυσικών αλλαγών που θα πραγματοποιηθούν θα αλλάξει τον τρόπο ζωής των κοινωνιών. Ο Ευγένιος Βούλγαρης με έκανε να θέλω να ταξιδέψω και να γνωρίσω από κοντά την Κέρκυρα, αλλά και να καταλάβω το πως με έμμεσο τρόπο μπορεί ο καθένας να ασκήσει πολιτική και να καθοδηγήσει μέσω της χρήσης του παρελθόντος το λαό. Η Λαίδη Μόνταγκιου ήταν εκείνη που με έκανε να την θαυμάσω ακόμα περισσότερο και αυτό γιατί παρόλο που ήταν γυναίκα όχι μόνο περιέγραψε τα μέρη που επισκέφτηκε, αλλά εξέφρασε και την δική της γνώμη και πηρέε θέση σε καίρια ζητήματα της εποχής χωρίς να φοβηθεί την σκληρή κριτική που μπορούσε να της ασκηθεί.

Κλείνοντας θα ήθελα να κάνω μια ευχή μακάρι σαν λαός, να καταφέρουμε να αναπτύξουμε ακόμα περισσότερο τον πολιτιστικό τουρισμό έτσι όπως μας τον έχει διδάξει η ταξιδιωτική γραμματεία.

6 Βιβλιογραφία

- Ίλια Χατζηπαναγιώτη –Sangmeister, Ηράκλειο 2015, ΤΑΞΙΔΙ, ΓΡΑΦΗ, ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ, Μελέτες για την ταξιδιωτική γραμματεία του 18^{ου} αιώνα , πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.
- Λίλα Λεοντίδου, 2010-2011, Αγεωγράφος Χώρα, ελληνικά είδωλα στους επιστημολογικούς αναστοχασμούς της ευρωπαϊκής γεωγραφίας, εκδόσεις Προπομπός. Νικ. Δ. Παπαχατζής, Αθήνα 2009, ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙ ΗΓΗΣΙΣ , Μεσσηνιακά-Ηλιακά , εκδοτική Αθηνών (σημειώσεις από το μάθημα <<από τα κείμενα στα εκθέματα>>).

ΨΗΦΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- http://www.namuseum.gr/museum/pressreleases/2016/pressrelease_ODYSSEYS16-gr.html Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών , περιοδική έκθεση <<Οδύσσειες>>, έτος 2016-2017
- http://www.benaki.gr/files/eventfiles/dt/delt_typ_par_27-5-08.pdf Μουσείο Μπενάκη , ψηφιακή τεκμηρίωση και ανάδειξη συλλογών και αρχείων του Μουσείου Μπενάκη , έτος 2008 , εφαρμογή πολυμέσων <<Η Αθήνα μέσα από τα μάτια των περιηγητών: 17^{ος} έως 19^{ος} αιώνας>>
- https://issuu.com/onassisfoundation/docs/programme-educational_onassis_found , Εκπαιδευτικά Προγράμματα Ιδρύματος Ωνάση 2016-2017.
- <http://ermisnews.gr/%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BC%CF%8D%CE%B8%CE%BF%CF%82-%CE%AE-%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%BF%CF%84%CE>

[%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%B4%CE%B5%CE%AF%CE%BA%CF%84%CE%B7%CF%82;2017-02-09-103158.html](#) , Νίκος Κ.

Κουρκουμέλης , η Επτανησιακή ταυτότητα :καταγωγικός μύθος ή εθνοτικός δέκτης, έτος 2017.

- <https://www.sansimera.gr/biographies/160> ,Ευγένιος Βούλγαρης , Βιογραφία 1716-1806.